

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΜΠΣ: Σύγχρονες Δημοσιογραφικές Σπουδές

Διπλωματική Εργασία

*«Η συγκρότηση του θρησκευτικού λόγου και της Ορθόδοξης
θρησκευτικής ταυτότητας, μέσα από τη δημοσιογραφία στο θρησκευτικό
ντοκιμαντέρ. Η μελέτη περίπτωσης Φωτεινά Μονοπάτια της ΕΡΤ»*

Ρεκλείτης Δημήτριος

Επιβλέπων καθηγητής: Αχιλλέας Καραδημητρίου

Πάτρα, Ιούνιος 2026

© Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή Δημητρίου Ρεκλείτη που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Στη μητέρα μου Σοφία και τον εκλιπόν πατέρα μου Γεώργιο

Ευχαριστίες

Ευχαριστώ τον επιβλέπων της παρούσας Διπλωματικής εργασίας και τη Δρ. Δέσποινα Χρονάκη, που με την επιστημονική κατάρτιση, την συμπαράσταση και τη βοήθεια τους, καθ' όλη τη διάρκεια της ερευνητικής μου προσπάθειας, τόσο ακαδημαϊκά όσο και ανθρώπινα, συνέβαλαν ουσιαστικά, ώστε να ολοκληρωθεί η διπλωματική μου εργασία.

Ευχαριστώ την οικογένεια μου για την αγάπη και την υποστήριξη, σε αυτό το κεφάλαιο της ενήλικης ζωής μου.

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζει τη συγκρότηση και αναπαράσταση της Ελληνορθόδοξης ταυτότητας μέσα από το πρίσμα του σύγχρονου θρησκευτικού ντοκιμαντέρ, με τη μελέτη περίπτωσης τη σειρά της ΕΡΤ «Φωτεινά Μονοπάτια». Σκοπός της έρευνας είναι να αναδείξει πώς η δημοσιογραφική πρακτική και η οπτική αφήγηση, λειτουργούν ως διαμεσολαβητές, γεφυρώνοντας τη θεολογική παράδοση με τις προκλήσεις της νεωτερικότητας.

Μεθοδολογικά, η εργασία βασίζεται στην ποιοτική έρευνα, εφαρμόζοντας θεματική και οπτική ανάλυση σε δείγμα 11 επεισοδίων της σειράς. Η ανάλυση εστιάζει σε τρεις κεντρικούς άξονες: την αισθητική και τα οπτικά σύμβολα που δημιουργούν μια πνευματική εμπειρία, τον τρόπο με τον οποίο η Εκκλησία παρουσιάζεται ως ζωντανός, οργανισμός που αλληλεπιδρά με τη σύγχρονη πραγματικότητα (επιστήμη, οικολογία, εθνικά ζητήματα), και τον ρόλο των προσωπικών μαρτυριών στην ανάδειξη της «Βιωμένης Θρησκείας» (Lived Religion).

Τα αποτελέσματα καταδεικνύουν ότι η σειρά δεν καταγράφει απλώς την εκκλησιαστική ιστορία, αλλά παράγει έναν νέο θρησκευτικό λόγο που συνδέει το δόγμα με το βίωμα και την υλικότητα. Μέσα από τη μελέτη σημαντικών προσκυνημάτων στην Ελλάδα και το εξωτερικό (Κωνσταντινούπολη, Ιερουσαλήμ, Κύπρος, Καππαδοκία), αναδεικνύεται η διττή φύση της Ορθοδοξίας ως στοιχείο εθνικής ταυτότητας αλλά και ως οικουμενική αξία. Συμπερασματικά, το θρησκευτικό ντοκιμαντέρ λειτουργεί ως μέσο «πολιτισμικής μετάφρασης», καθιστώντας την παράδοση κατανοητή και επίκαιρη για τον σύγχρονο θεατή, ενώ παράλληλα διασφαλίζει τη συνέχεια της συλλογικής μνήμης σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον.

Λέξεις Κλειδιά: Θρησκευτικό Ντοκιμαντέρ, Ελληνορθόδοξη Ταυτότητα, Φωτεινά Μονοπάτια, Βιωμένη Θρησκεία, Δημοσιογραφία, Οπτική Αφήγηση, Πολιτισμική Μνήμη.

Abstract

This thesis examines the construction and representation of Greek Orthodox identity through the lens of contemporary religious documentary, utilizing the ERT series "Foteina Monopatia" (Bright Paths) as a case study. The research aims to highlight how journalistic practice and visual storytelling act as mediators, bridging theological tradition with the challenges of modernity.

Methodologically, the study employs qualitative research, applying thematic and visual analysis to a sample of 11 episodes. The analysis focuses on three central pillars: the aesthetics and visual symbols that create a spiritual experience, the depiction of the Church as a living organism interacting with contemporary reality (science, ecology, national issues), and the role of personal testimonies in highlighting "Lived Religion."

The findings demonstrate that the series does not merely record ecclesiastical history but produces a new religious discourse connecting dogma with lived experience and materiality. Through the study of significant pilgrimage sites in Greece and abroad (Constantinople, Jerusalem, Cyprus, Cappadocia), the dual nature of Orthodoxy as both an element of national identity and a universal value is highlighted. In conclusion, the religious documentary functions as a medium of "cultural translation," making tradition intelligible and relevant to the modern viewer, while ensuring the continuity of collective memory in a globalized environment.

Keywords: Religious Documentary, Greek Orthodox Identity, Foteina Monopatia, Lived Religion, Journalism, Visual Storytelling, Cultural Memory.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Αφιέρωση- Ευχαριστίες

Περίληψη

Abstract

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	8
---------------	---

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΝΤΟΚΙΜΑΝΤΕΡ	11
--	----

1.1 Θρησκευτική Δημοσιογραφία: Εννοιολογικό Πλαίσιο και Ιστορική Μεταβολή της Πρακτικής	11
---	----

1.2 Η Μεταλλαγή της Θρησκείας και η Πολιτική των Μέσων: Η Ορθόδοξη Παρουσία στη Δημόσια Σφαίρα.....	12
---	----

1.3 Οπτική Κουλτούρα και Αισθητική της Πίστης: Αφηγηματικοί Μετασχηματισμοί στο Θρησκευτικό Ντοκιμαντέρ.....	13
--	----

1.4 Η Αυθεντία του Λόγου και η Παιδαγωγική της Εικόνας: Προθέσεις Δημιουργών και ο Περιορισμένος Κύκλος των Ακροατηρίων.....	15
--	----

1.5 Η Ορθοδοξία στην Ψηφιακή Νεωτερικότητα: Ηθικές Προκλήσεις, Παραπληροφόρηση και Πολιτισμική Ταυτότητα	16
--	----

1.6 Κινηματογραφικές Αναπαραστάσεις της Πίστης: Μελέτες Περίπτωσης και η Δόμηση της Συλλογικής Μνήμης	18
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ, ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	21
---	----

2.1 Από την Ιστορική Συγκρότηση στην Ύστερη Νεωτερικότητα: Η Διαπραγμάτευση της Ορθοδοξίας στο Σύγχρονο Θρησκευτικό Ντοκιμαντέρ	21
---	----

2.2 Η Διαμεσολάβηση της Ορθοδοξίας στα Μέσα: Από τον Θρησκευτικό Λαϊκισμό στη Σταθερότητα του Ιερού	23
---	----

2.3 Χαρακτηριστικά των Θρησκευτικών Ντοκιμαντέρ	26
---	----

2.4 Η Ψηφιακή Μετάβαση της Ορθόδοξης Μαρτυρίας: Τεχνολογική Διαμεσολάβηση και Κοινωνική Διάδραση.....	31
---	----

2.5 Η Κοινωνική Δυναμική και ο Πολυδιάστατος Ρόλος του Κοινού στη Διαμόρφωση του Θρησκευτικού Λόγου	33
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	36
--	----

3.1 Ερευνητικά Ερωτήματα.....	36
-------------------------------	----

3.2 Μεθοδολογία Έρευνας: Η Ποιοτική Προσέγγιση.....	36
3.3 Ερευνητικό Δείγμα.....	37
3.4 Μέθοδος Ανάλυσης Δεδομένων.....	37
3.5 Περιορισμοί της Έρευνας.....	38
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ.....	39
4.1 Επιλογή Ερευνητικού Δείγματος και Θεματικά Κριτήρια	39
4.2 Παρουσίαση και ερμηνεία των ερευνητικών πορισμάτων, ανα κατηγορία ερωτήματος.....	44
4.2.1 Βιωμένη Θρησκεία-Σωματικότητα, Υλικότητα και Λαϊκή Ευσέβεια.....	44
4.2.2 Μνήμη, Εθνική Ταυτότητα και Διαχείριση του Τραύματος.....	49
4.2.3 Εκκλησία στη Δημόσια Σφαίρα: Επιστήμη, Διάλογος και Οικουμενικότητα.....	52
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ.....	58
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	61

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει ως σκοπό να καταδείξει πώς η ελληνική Ορθόδοξη Παράδοση και Ταυτότητα συγκροτούνται μέσα από το θρησκευτικό ντοκιμαντέρ, πώς η Ορθοδοξία συνδιαλέγεται με τον σύγχρονο άνθρωπο, μέσα από τη σειρά Ντοκιμαντέρ “Φωτεινά Μονοπάτια”, και ποιο μήνυμα, επιθυμεί να μεταφερθεί στον σύγχρονο άνθρωπο.

Μέσα από την μελέτη περίπτωσης της σειράς ντοκιμαντέρ “Φωτεινά Μονοπάτια” της Ελληνικής Ραδιοφωνίας Τηλεόρασης (*EPT*), θα μελετηθούν οι θρησκευτικές ιστορίες, που παρουσιάζονται στα επεισόδια, με την αποτύπωση των κοινών σημείων τους, όπως είναι η διαμόρφωση μοναδικών πολιτιστικών πρακτικών που αργότερα, αντικατοπτρίστηκαν στην τέχνη, την αρχιτεκτονική και τα κοινωνικά έθιμα, θέτοντας τα θεμέλια για την ορθόδοξη θρησκευτική ταυτότητα στην Ελλάδα και πέρα από αυτήν (Phillipon M, 2013).

Μεσα απο τη καταγραφή των γνωρισμάτων των θρησκευτικών ντοκιμαντερ στη σειρά Φωτεινά Μονοπάτια θα συντεθεί η απεικόνιση της ελληνικής Ορθόδοξης παράδοσης και ταυτότητας στο Θρησκευτικό Ντοκιμαντέρ. Θα καταγραφεί

ταυτόχρονα πώς η Ορθοδοξία μέσα από τον λόγο των πρωταγωνιστών της σειράς (ιερέων και μοναχών) επικοινωνεί με το σύγχρονο άνθρωπο και ποιο μήνυμα επιθυμεί να μεταφέρει, είτε μέσα από την Παράδοση είτε μέσα από τις σύγχρονες προκλήσεις τόσο του σύγχρονου βίου όσο και των Ζητημάτων της διατήρησης της Ορθόδοξης Πίστεως.

Στο πλαίσιο του θρησκευτικού διαλόγου, τα ντοκιμαντέρ εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τη δημοσιογραφία για να συνδέσουν την πίστη με την κατανόηση τα ακροατήρια (Τσιρώνης, Χ 2017). Οι δημοσιογράφοι χρησιμοποιούν θρησκευτικά ντοκιμαντέρ για να εξετάσουν θέματα όπως η πίστη, η αφοσίωση και η κοινότητα. Όπως συμβαίνει στο ντοκιμαντέρ *“Science and Orthodoxy around the World”*, με την εξέταση της διαμόρφωσης της Χριστιανικής Πίστεως και κατά πόσο επηρεάζεται από τη σχέση θρησκείας και επιστήμης, με τη διερεύνηση σημείων όπου η πίστη και η γνώση συναντώνται ή βρίσκουν κοινό έδαφος (Νικολαΐδης, Ε. Επιμ (2015).

Συχνά αφηγούνται ιστορίες που συνδέονται με τις αξίες των ορθόδοξων πιστών, όπως το *“Blessings and Vows”*, με την ευαισθητοποίηση για την ανάγκη διάσωσης ενός Βυζαντινού Ναού και της σημασίας του για την λειτουργία ως εστία μνήμης, ταυτότητας και θρησκευτικής συνείδησης για την τοπική κοινότητα (Παπαγιάννη, Ε. 2017).

Αυτή η διαδικασία μπορεί να ενισχύσει την αίσθηση ταυτότητας μεταξύ των οπαδών και επίσης να εμπλέξει ένα ευρύτερο κοινό (Wann, D. L. 2006). Τα ντοκιμαντέρ παρουσιάζουν θρησκευτικές γιορτές, πνευματικούς ηγέτες και παραδοσιακές πρακτικές, συμβάλλοντας σε μια κοινή κατανόηση που ενισχύει τις ορθόδοξες πεποιθήσεις και αξίες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η σειρά της ΕΡΤ “το Αλάτι της Γης”. Μέσα από συνεντεύξεις, προβάλλονται οι ορθόδοξες αξίες, όπως η ταπεινότητα, η πίστη και η κοινοτική ζωή, συμβάλλοντας έτσι στην κατανόηση και ενίσχυση της ορθόδοξης ταυτότητας (Βαρβούνης, Μ. Γ. 2013). Για να κατανοήσουμε πώς διαμορφώνεται η θρησκευτική συζήτηση στην Ελλάδα, πρέπει να εξετάσουμε το πολιτιστικό και ιστορικό υπόβαθρο που διαμορφώνει την ορθόδοξη ταυτότητα. Οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ εκκλησίας, κράτους και κοινωνίας σε όλη την ιστορία, έχουν δημιουργήσει τα θεμέλια για το πώς εκφράζονται οι θρησκευτικές πεποιθήσεις σήμερα, μέσα σε ένα πλούσιο μείγμα

παραδόσεων και μεταβαλλόμενων πεποιθήσεων (Κιτρομηλίδης, Π. Μ. 2000). Οι πληροφορίες από αυτά τα ντοκιμαντέρ θα είναι κρίσιμες για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο εξελίσσεται η θρησκευτική ταυτότητα στην Ελλάδα.

Η ενσωμάτωση στοιχείων του Ορθόδοξου Χριστιανισμού στον σύγχρονο λόγο, όπως μέσω της δημοσιογραφίας και των μέσων ενημέρωσης, έχει καλλιεργήσει μια ανανεωμένη ματιά στις ιστορικές της ρίζες. Αυτό επιτυγχάνεται με τη μελέτη της σημασίας του κάθε ιερού τόπου και προσκυνήματος για τον σύγχρονο άνθρωπο. Όπως αυτό αποτυπώνεται μέσα από τις συνεντεύξεις των Ιερέων, Μοναχών και Ανωτάτων Εκκλησιαστικών παραγόντων, που συνδέονται με το κάθε μνημείο που επισκέπτεται το ντοκιμαντέρ σε κάθε επεισόδιο. Αναδεικνύοντας βασικές ιστορικές αφηγήσεις και πολιτισμικές συνεισφορές, αυτά τα μέσα συμβάλλουν, μεταξύ άλλων, στη διατήρηση και προώθηση των ορθόδοξων παραδόσεων στη σημερινή κοινωνία (Hjarvard S, 2008).

Μέσα από την μελέτη του θρησκευτικού Ντοκιμαντέρ ως δημοσιογραφική πρακτική στο 1ο κεφάλαιο και την μελέτη της Ορθόδοξη Θρησκείας και Ελληνικής Ταυτότητας, στο 2ο κεφάλαιο θα ακολουθήσει η κωδικοποίηση των γνωρισμάτων του Θρησκευτικού Ντοκιμαντερ. Θα ακολουθήσει το μεθοδολογικό σημείωμα στο 3ο κεφάλαιο με την ανάλυση και η παρουσίαση του συμπεράσματος των ερευνητών ερωτημάτων, στο 4ο κεφάλαιο. Πιο συγκεκριμένα, θα αναλυθεί το κάθε ερευνητικό ερώτημα με βάσει τη βιβλιογραφία των πρώτων κεφαλαίων και θα ακολουθήσει η συγκριτική ανάλυση και η παρουσίαση του συμπεράσματος του πονήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΔΗΜΟΣΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟ ΝΤΟΚΙΜΑΝΤΕΡ

1.1 Θρησκευτική Δημοσιογραφία: Εννοιολογικό Πλαίσιο και Ιστορική Μεταβολή της Πρακτικής

Όταν εξερευνάται η δημοσιογραφία, ειδικά με την εμπλοκή τη θρησκείας, είναι σημαντικό να λαμβάνονται υπόψη πολλές οπτικές γωνίες για να γίνει κατανοητό, πώς συνδέονται η πίστη και τα μέσα ενημέρωσης. Η θρησκευτική δημοσιογραφία δεν είναι απλώς αναφορά γεγονότων. Έχει επίσης να κάνει με την προβολή των αξιών και των πεποιθήσεων, που αποτελούν μέρος διαφορετικών θρησκειών (Παπαντωνίου, Α. (2012). Λειτουργεί με την ιδέα ότι αν πρόκειται να μιλήσει κάποιος για θρησκευτικές ιστορίες, πρέπει να είναι ευαίσθητος, να ερευνά και καταγράφει σωστά τα γεγονότα και πραγματικά να δείχνει σεβασμό σε αυτό για το οποίο πραγματεύεται (Elfriede Fürsich, 2009).

Μέσω όλων των ειδών των μέσων ενημέρωσης, οι δημοσιογράφοι προσπαθούν να βρουν μια καλή ισορροπία, κρατώντας τους ανθρώπους ενημέρους αλλά και δημιουργώντας έναν χώρο, όπου οι άνθρωποι σέβονται και κατανοούν τα πνευματικά και ηθικά μέρη της Πίστης. Με την έλευση των ψηφιακών πλατφορμών, είναι ακόμη πιο δύσκολο να ορίσει κανείς τη δημοσιογραφική πρακτική, όταν σχετίζεται με τη θρησκεία (Μαριόρας, Μ. 2020). Οι πληροφορίες διαδίδονται τόσο γρήγορα στο διαδίκτυο που οι άνθρωποι μπορούν να μοιραστούν, να αμφισβητήσουν, ακόμη και να αλλάξουν θρησκευτικές ιστορίες (Phillipon Μ, 2013). Οι δημοσιογράφοι δεν παρακολουθούν απλώς, αποτελούν ένα ενεργό μέρος της συζήτησης. Ακούνε από κάθε λογής ανθρώπους, από διαφορετικά υπόβαθρα και θρησκείες. Καθώς η δημοσιογραφία γίνεται πιο ποικιλόμορφη (σε γενικές γραμμές), είναι σημαντικό να σκεφτούμε πώς αυτές οι ιστορίες ταιριάζουν στην ευρύτερη εικόνα της θρησκευτικής ταυτότητας, δείχνοντας συχνά τις μεγάλες αλλαγές και τα προβλήματα που συμβαίνουν στην κοινωνία Mahan, 2012).

Η ιστορία της θρησκευτικής δημοσιογραφίας είναι μια ποικίλη και εννοιοδοτείται από τις κοινωνικές αλλαγές και τις τεχνολογικές εξελίξεις. Ξεκίνησε με φυλλάδια και ενημερωτικά δελτία για τους εκκλησιαζομένους, διαδίδοντας θεολογικές ιδέες και εκκλησιαστικά νέα όταν τα έντυπα μέσα ήταν νέα. Αυτά τα έντυπα έδειχναν τη

σπουδαιότητα της πίστης στην καθημερινή ζωή (Hoover, 2006). Αργότερα, καθώς οι πόλεις μεγάλωναν και περισσότεροι άνθρωποι μπορούσαν να διαβάσουν κατά τη διάρκεια του Διαφωτισμού, η θρησκευτική δημοσιογραφία έφτασε σε περισσότερους ανθρώπους. Η θρησκευτική επικοινωνία αναδιαμορφώθηκε στη βάση των σύγχρονων αισθητικών τάσεων, με στόχο τη διεύρυνση της απεύθυνσής της σε ένα ευρύτερο και πιο ανομοιογενές κοινό. Αυτή η εξέλιξη αναδεικνύει τον δομικό μετασχηματισμό της σχέσης μεταξύ Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης και θρησκευτικών οργανισμών, καθώς ο δημοσιογραφικός λόγος άρχισε να αναλύει τον ρόλο και την επίδραση της πίστης εντός των συνθηκών μιας αυξανόμενης κοινωνικής πολυπλοκότητας (Elfriede Fürsich, 2009).

1.2 Η Αναδιαμόρφωση της Θρησκείας και η Πολιτική των Μέσων: Η Ορθόδοξη Παρουσία στη Δημόσια Σφαίρα

Η σύγχρονη μελέτη της θρησκευτικής επικοινωνίας εστιάζει στη διαδικασία της «μεταλλαγής» (mediatization), κατά την οποία η θρησκευτική έκφραση αναδιαμορφώνεται στη βάση των σύγχρονων αισθητικών τάσεων για να διατηρήσει τη δημόσια παρουσία της (Hjarvard, 2011). Η εξέλιξη αυτή δεν είναι πρόσφατη, καθώς ιστορικά οι θρησκευτικοί οργανισμοί χρησιμοποίησαν τα «νέα μέσα» της κάθε εποχής —από τα ενημερωτικά φυλλάδια και τα δελτία τύπου που στόχευαν στην ένταξη της πίστης στην καθημερινότητα (Hoover, 2006) για να επηρεάσουν την κοινωνική ταυτότητα των πιστών. Στην ελληνική περίπτωση, η Εκκλησία της Ελλάδος υιοθέτησε συστηματικά τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης ως εργαλεία παρέμβασης και διατήρησης της θεσμικής της ισχύος σε μια μεταβαλλόμενη κοινωνία (Γκούντρα, 2011· Παπαστάθης, 2015).

Μέσω των σύγχρονων ντοκιμαντέρ και οπτικοακουστικών παραγωγών, η ορθόδοξη παράδοση μετατρέπεται σε προσβάσιμο πολιτισμικό κεφάλαιο, επιτρέποντας μια διαλεκτική σχέση μεταξύ της ιερής παράδοσης και των αξιών του πλουραλισμού (Γιαγκάζογλου, 2014). Ωστόσο, η προσέγγιση αυτή δεν είναι ευθύγραμμη ούτε στερείται αντιλόγου. Η κριτική θεώρηση υπογραμμίζει ότι η υπαγωγή της θρησκείας στη «λογική των Μέσων» μπορεί να οδηγήσει στην παραγωγή μιας «κοινότοπης θρησκείας» (banal religion), όπου το πνευματικό βάθος θυσιάζεται στον βωμό της επικοινωνιακής ελκυστικότητας (Hjarvard, 2011).

Επιπλέον, η Lönheim (2011) επισημαίνει ότι η μεταλλαγή δεν επηρεάζει ομοιόμορφα όλες τις κοινωνικές ομάδες, καθώς συχνά παρατηρούνται φαινόμενα αντίστασης όπου η θρησκεία χρησιμοποιεί τα μέσα για να περιχαράκώσει την παραδοσιακή της αυθεντικότητα (Lundby, 2018). Υπό αυτό το πρίσμα, η θρησκεία δεν θα πρέπει να θεωρείται παθητικός αποδέκτης των επικοινωνιακών εξελίξεων, αλλά ως ένας δρώντας που συμμετέχει ενεργά στη διαμόρφωση της δημόσιας σφαίρας (Stolow, 2005). Στο πλαίσιο της ελληνικής κοινωνίας, η εκκοσμίκευση δεν οδηγεί απαραίτητα στην περιθωριοποίηση της πίστης, αλλά στον επαναπροσδιορισμό της μέσα από σύνθετες κοινωνιολογικές διεργασίες και συγκρούσεις ταυτότητας (Δεμερτζής, 2002). Συνεπώς, η σύγχρονη θρησκευτική επικοινωνία αποτελεί ένα πεδίο έντονης διαπραγμάτευσης, όπου η επιδίωξη της μαζικής απεύθυνσης συγκρούεται διαρκώς με την ανάγκη διατήρησης της δογματικής και πνευματικής ιδιαιτερότητας.

1.3 Οπτική Κουλτούρα και Αισθητική της Πίστης: Αφηγηματικοί Μετασχηματισμοί στο Θρησκευτικό Ντοκιμαντέρ

Όπως προαναφέρθηκε στο πλαίσιο της αναδιαμόρφωσης, το θρησκευτικό ντοκιμαντέρ αποτελεί την πρακτική εφαρμογή της διαπραγμάτευσης μεταξύ παράδοσης και πλουραλισμού. Τα ντοκιμαντέρ που δείχνουν θρησκευτικές προσωπικότητες και γεγονότα, επιτρέπουν την εμβάθυνση πραγματικά στην πίστη, την πνευματικότητα και την πολιτιστική ιστορία. Αυτό βοηθά στη δημιουργία μιας θρησκευτικής συζήτησης που αλλάζει συνεχώς (Scannell P, 2016). Αυτά τα ντοκιμαντέρ είναι σημαντικά επειδή διδάσκουν τόσο τους οπαδούς όσο και το κοινό για τις ορθόδοξες πεποιθήσεις και πρακτικές, και αγγίζουν επίσης πράγματα όπως η εκκοσμίκευση και ο πλουραλισμός (Hjarvard S, 2011). Η διαμεσολάβηση της Ορθοδοξίας μέσω του ντοκιμαντέρ επαναπροσδιορίζει τη θρησκευτική εμπειρία ως πολιτισμικό κεφάλαιο, επιτρέποντας τη διαπραγμάτευση της ιερής παράδοσης με τις αξίες του πλουραλισμού και τις προκλήσεις της εκκοσμιευμένης δημόσιας σφαίρας.

Στο ντοκιμαντέρ «Athos» (2016) των Peter Bardehle και Andreas Martin, η μοναστική ζωή του Αγίου Όρους δεν παρουσιάζεται ως απολιθωμένο δόγμα, αλλά ως ένας εναλλακτικός, οικολογικός και πνευματικός τρόπος ζωής. Με αυτόν τον

τρόπο, το φιλμ «διδάσκει» την ορθόδοξη πράξη σε ένα παγκόσμιο, κοσμικό κοινό, εντάσσοντας τον μοναχισμό σε έναν σύγχρονο διάλογο για την αποσύνδεση από τον υπερκαταναλωτισμό (πλουραλισμός ιδεών). Οι εικόνες που χρησιμοποιούνται σε αυτά τα ντοκιμαντέρ, όπως και σε συγκεκριμένες ειδήσεις, είναι ένα καλό παράδειγμα του πώς η οπτική αφήγηση μπορεί να κάνει μια ιστορία πιο ισχυρή και τους ανθρώπους να σκεφτούν την πολυπλοκότητα της πίστης (Noonan C, 2011). Έτσι, η κατανόηση της δημοσιογραφίας σε θρησκευτικές καταστάσεις είναι το κλειδί για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο διαμορφώνεται η θρησκευτική ταυτότητα και η συζήτηση, ειδικά σε μέρη όπως η Ελλάδα, που έχουν τόσο πλούσια ιστορία και πολιτισμό (Morgan D, 2013).

Ένα κρίσιμο χαρακτηριστικό γνώρισμα των θρησκευτικών ντοκιμαντέρ, είναι η ικανότητά τους να συνδυάζουν την αφήγηση με την οπτική κουλτούρα, αναδημιουργώντας τον θρησκευτικό κόσμο μέσα από την κινηματογραφική γλώσσα (Plate, 2017). Αυτές οι ταινίες συχνά μεγεθύνουν τις περιπλοκές της πίστης και χρησιμοποιούν συνεντεύξεις με θρησκευτικούς ηγέτες καθώς και καθημερινούς πιστούς, για να μεταδώσουν μια αίσθηση γνησιότητας. Αυτή η προσέγγιση καθιστά δυνατή την εξερεύνηση, όχι μόνο των θρησκευτικών αρχών αλλά και της βιωμένης πραγματικότητας των ανθρώπων μέσα στις θρησκευτικές κοινότητες (Meyer, 2012). Για παράδειγμα, τα ντοκιμαντέρ μπορεί να προβάλλουν ελληνορθόδοξες παραδόσεις μέσω προσωπικών ιστοριών, και αυτό εμπλουτίζει την αφήγηση προσθέτοντας τοπικά έθιμα και τελετουργίες με τα οποία μπορούν να συνδεθούν οι θεατές. Οι προσεκτικές επιλογές σε οπτικά και αφηγηματικά στοιχεία, επιτρέπουν σε αυτά τα ντοκιμαντέρ να ενθαρρύνουν την καλύτερη κατανόηση της θρησκευτικής ταυτότητας. Στην πραγματικότητα, κάνουν τις μερικές φορές αφηρημένες ιδέες της πίστης να φαίνονται πραγματικές, για ένα ευρύ κοινό (Elfriede Fürsich, 2009).

Επιπλέον, η χρήση οπτικών στοιχείων ξεχωρίζει ως μια άλλη κεντρική αφηγηματική μέθοδος στα θρησκευτικά ντοκιμαντέρ. Τα σύμβολα και οι μεταφορές δεν λειτουργούν απλώς ως οπτικές αναπαραστάσεις, αλλά ως ένα «σύστημα σημασιών» που επιτρέπει στο κοινό να αποκωδικοποιεί σύνθετες θεολογικές έννοιες μέσα από κοινές πολιτισμικές εμπειρίες (Geertz, 1973). Για παράδειγμα, μπορούν να περικλείουν περίπλοκες θεολογικές ιδέες. Τα γραφικά μπορούν να προκαλέσουν έντονες συναισθηματικές αντιδράσεις που έχουν

απήχηση στους θεατές, μερικές φορές ακόμη και πέρα από τα γλωσσικά εμπόδια (Belting, 2011). Η ανατολή του ηλίου πάνω από μια παλιά ορθόδοξη εκκλησία, για παράδειγμα, μπορεί να αντιπροσωπεύει όχι μόνο το πέρασμα του χρόνου, αλλά και την ελπίδα και την ανανέωση μέσα στην πίστη. Αυτού του είδους οι οπτικές μεταφορές βοηθούν στη διαμόρφωση της ιστορίας κάνοντας συνειρμούς που εμβαθύνουν τη σύνδεση του θεατή με το υλικό (Καλαϊτζίδης, 2007). Αυτό το πλαίσιο αποδεικνύεται ιδιαίτερα σημαντικό όταν εξετάζουμε πώς η ορθόδοξη θρησκευτική ταυτότητα έχει δεσμούς με την ελληνική εθνική ταυτότητα, που καταδεικνύονται μέσω απεικονίσεων κοινοτικών τελετουργιών και της κοινωνικοπολιτικής τους σημασίας (Phillipon M, 2013).

1.4 Η Αυθεντία του Λόγου και η Παιδαγωγική της Εικόνας: Προθέσεις Δημιουργών και ο Περιορισμένος Κύκλος των Ακροατηρίων

Τα ντοκιμαντέρ που επικεντρώνονται στον θρησκευτικό λόγο αξιοποιούν τις συνεντεύξεις με θεολόγους, ιστορικούς και ηγέτες της κοινότητας ως στρατηγικά αφηγηματικά εργαλεία, τα οποία λειτουργούν ως φορείς θεσμικής και επιστημονικής αυθεντίας (Gillespie, 2006). Αυτές οι προσωπικές προοπτικές επιτρέπουν στους θεατές να γεφυρώσουν το χάσμα μεταξύ των αφηρημένων δογμάτων και της βιωμένης καθημερινότητας, προσφέροντας μια οικεία ματιά στις ατομικές πεποιθήσεις και τις συλλογικές πρακτικές. Η συμπερίληψη τέτοιων "φωνών" στη δομή της ταινίας συγκροτεί μια διαμεσολαβημένη αυθεντικότητα, η οποία ενθαρρύνει τη βαθύτερη δέσμευση του κοινού με το θρησκευτικό περιεχόμενο (Campbell, 2010).

Επιπλέον, η διαισθητική προσέγγιση των ειδικών ασκεί κριτική επίδραση στην αντίληψη των θεατών, καθοδηγώντας τους να συνδέσουν το προσωπικό τους βίωμα με τις ευρύτερες αφηγήσεις περί ελληνορθόδοξης ταυτότητας. Στο πλαίσιο αυτό, η διατύπωση της λεπτής σχέσης μεταξύ πίστης και σύγχρονου πολιτισμού στην Ελλάδα αναδεικνύει τη δυναμική των ντοκιμαντέρ όχι μόνο ως πηγών πληροφόρησης, αλλά και ως μέσων κοινωνικής παρέμβασης (Μακρίδης, 2009). Κατ' αυτόν τον τρόπο, τα θρησκευτικά μέσα λειτουργούν ως καταλύτες για τη διερεύνηση σύνθετων κοινωνικών ζητημάτων, μεταμορφώνοντας τη θρησκευτική γνώση σε εργαλείο κριτικού διαλόγου μέσα στη δημόσια σφαίρα (Ζουμπουλάκης, 2010).

Σύμφωνα με τις προσδοκίες των δημιουργών θρησκευτικών ντοκιμαντέρ, η σύζευξη μαρτυριών και οπτικού υλικού επιδιώκει να καλλιεργήσει μια μορφή "παιδαγωγικής εμπλοκής", η οποία δεν αποσκοπεί στην αισθητική τέρψη, αλλά στη γνωσιακή και συναισθηματική πλαισίωση της πίστης (Lindvall, 2011). Η χρήση οπτικών βοηθημάτων, όπως χάρτες ή αρχειακό υλικό, στοχεύει στην αποσαφήνιση του θρησκευτικού πλαισίου, λειτουργώντας ως μέσο ενίσχυσης της ιστορικής συνείδησης (Hadjidimos, 1999). Παρόλο που η έλλειψη εμπειρικών δεδομένων από ακροατήρια δεν επιτρέπει τη συναγωγή ασφαλών συμπερασμάτων για την πραγματική επίδραση αυτών των μέσων, θεωρητικά η σύνδεση προσωπικών αφηγήσεων με τις κοινοτικές πρακτικές προορίζεται να λειτουργήσει ως έναυσμα για τον αναστοχασμό της Ορθόδοξης ταυτότητας. Ωστόσο, η αποτελεσματικότητα αυτής της στρατηγικής παραμένει υπό διερεύνηση, καθώς αυτές οι παραγωγές απευθύνονται κυρίως σε έναν "κύκλο πεπεισμένων" θεατών, γεγονός που περιορίζει τη δυνατότητα ευρύτερης κοινωνικής μεταστροφής ή μαζικής απήχησης (Lindsay, 2021).

1.5 Η Ορθοδοξία στην Ψηφιακή Νεωτερικότητα: Ηθικές Προκλήσεις, Παραπληροφόρηση και Πολιτισμική Ταυτότητα

Οι δημοσιογραφικές προσεγγίσεις σε αυτά τα ντοκιμαντέρ συμβάλλουν στη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ των παλαιών παραδόσεων και της σύγχρονης αναγνώρισης. Όταν εξετάζουμε τη δημοσιογραφία και τη θρησκευτική έκφραση μαζί, είναι σαφές ότι ο τρόπος με τον οποίο εμφανίζεται η πίστη στα μέσα ενημέρωσης χαρακτηρίζεται από μια αμφίσημη δυναμική. Μας επιτρέπει να επιδείξουμε τον πλούτο των Ορθόδοξων παραδόσεων, σίγουρα, αλλά μας κάνει επίσης να σκεφτούμε πώς αυτές οι ιστορίες συνδυάζονται και παρουσιάζονται. Οι κινηματογραφιστές πρέπει να περιηγηθούν προσεκτικά στις θεολογικές ιδέες, ενώ παράλληλα δείχνουν σχετικές ανθρώπινες εμπειρίες. Ο κινηματογράφος μπορεί να αποτελέσει τόσο ιστορική πηγή όσο και εργαλείο προώθησης της Ορθόδοξης Εκκλησίας, πράγμα που σημαίνει ότι μπορεί να προσεγγίσει ένα ευρύτερο κοινό (Radovic et al., 2023).

Επιπλέον, η χρήση αρχειακού υλικού και προσωπικών ιστοριών από μέλη της κοινότητας εμπλουτίζει πραγματικά την αφήγηση σε αυτά τα ντοκιμαντέρ. Τοποθετώντας αυτές τις αφηγήσεις σε στρατηγικά σημεία, οι κινηματογραφιστές μπορούν να τραβήξουν το κοινό στις πραγματικές, βιωμένες εμπειρίες του

Ορθόδοξου Χριστιανισμού (Arthur, 2003). Βοηθά τους θεατές να κατανοήσουν καλύτερα τις διδασκαλίες και τις παραδόσεις, σε γενικές γραμμές. Επίσης, οι προσωπικές ιστορίες μπορούν να κάνουν τη θεολογική συζήτηση πιο ανθρώπινη, βοηθώντας τους θεατές να βρουν κάτι που να αντηχεί στη ζωή τους (Moore, 2007). Οπτικά στοιχεία, όπως εικόνες ιερών τόπων ή κοινοτικών εορτασμών, είναι το κλειδί για τη δημιουργία μιας βαθιάς και συναισθηματικής σύνδεσης με τους θεατές (Πέτρου, 2005). Μέσω αυτού, τα μέσα ενημέρωσης γίνονται μια δυναμική μορφή θρησκευτικής έκφρασης.

Οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν τα θρησκευτικά μέσα ενημέρωσης στην Ελλάδα οφείλονται σε μεγάλο βαθμό στη λεπτή αλληλεπίδραση μεταξύ πίστης και νεωτερικότητας. Καθώς η κοινωνία αλλάζει, τα θρησκευτικά ιδρύματα αναγκάζονται να περιηγηθούν στις πολυπλοκότητες της σύγχρονης δημοσιογραφίας, όπου ο εντυπωσιασμός συχνά υπερσχύει του πνευματικού περιεχομένου (Παπαθανασίου, 2008). Αυτό παρουσιάζει μια δύσκολη κατάσταση, ιδιαίτερα σε μια χώρα όπου ο Ορθόδοξος Χριστιανισμός είναι τόσο κεντρικός στην πολιτιστική ταυτότητα και ενότητα. Οι θρησκευτικοί ραδιοτηλεοπτικοί φορείς και οι δημοσιογράφοι εργάζονται για να δημιουργήσουν περιεχόμενο που συνδέεται με τις παραδοσιακές αξίες και απευθύνεται σε ένα σύγχρονο κοινό (Kokosalakis, 1987). Παράγοντες όπως η συγκέντρωση των μέσων ενημέρωσης και τα μέτρα λιτότητας, έχουν περιπλέξει περαιτέρω τα πράγματα για την ανεξάρτητη δημοσιογραφία, περιορίζοντας έτσι την ικανότητα των θρησκευτικών μέσων ενημέρωσης να επικοινωνούν αποτελεσματικά τα ορθόδοξα μηνύματα. Ο κόσμος των ψηφιακών μέσων είναι γεμάτος παραπληροφόρηση, γεγονός που καθιστά δύσκολο για τις θρησκευτικές οργανώσεις να θεωρηθούν αξιόπιστες εν μέσω του θορύβου, δυννητικά αποδυναμώνοντας το μήνυμά τους (Παπαθανασόπουλος Σ. 2021).

Ένα άλλο εμπόδιο είναι απλώς η διατήρηση του κοινού ενόψει τόσων πολλών ψηφιακών πλατφορμών και η συρρίκνωση της προσοχής. Με όλο και περισσότερα κοσμικά και ψυχαγωγικά μέσα να ανταγωνίζονται για την προσοχή, οι μικρότεροι θρησκευτικοί οργανισμοί μέσων ενημέρωσης πρέπει να είναι καινοτόμοι για να προσεγγίσουν αποτελεσματικά το κοινό τους. Πολλά θρησκευτικά ντοκιμαντέρ προσπαθούν να υφαίνουν τρέχοντα ζητήματα, αντανakλώντας τις εξελισσόμενες κοινωνικές αξίες, ενώ προσπαθούν να παραμείνουν πιστά στις ορθόδοξες αρχές.

Ωστόσο, τα τρέχοντα θεωρητικά πλαίσια συχνά δεν εξηγούν πλήρως τη σχέση μεταξύ των μέσων ενημέρωσης και της θρησκείας. Αυτή η ανεπάρκεια περιπλέκει τον στόχο των μέσων ενημέρωσης να δημιουργήσουν πραγματικές συνδέσεις με το κοινό τους. Τα θρησκευτικά μέσα ενημέρωσης πρέπει επίσης να ασχοληθούν με αμφιλεγόμενα θέματα – ίσως είναι οι κοινωνικές αλλαγές στις ηθικές αξίες ή η μετανάστευση – ενώ εμμένουν στις αρχές τους που βασίζονται στην πίστη και κινδυνεύουν να αποξενώσουν μέρη της τηλεθέας τους αν δεν το κάνουν (Surugiu R, 2012).

Επιπλέον, η προσαρμογή των θρησκευτικών μέσων σε ψηφιακές μορφές παρουσιάζει τόσο ορισμένες ευκαιρίες όσο και ορισμένες προκλήσεις. Ενώ η τεχνολογία μπορεί σίγουρα να διευρύνει την εμβέλεια των θρησκευτικών αφηγήσεων, μπορεί επίσης να τις εκθέσει σε κριτική και ακόμη και παρερμηνεία. Η προσβασιμότητα των ψηφιακών μέσων σημαίνει ότι το κοινό είναι πιο ενημερωμένο και ίσως πιο διατεθειμένο να αμφισβητήσει τις παραδοσιακές διδασκαλίες, γενικά. Αυτός ο σκεπτικισμός μπορεί, με τη σειρά του, να πυροδοτήσει μερικές αρκετά έντονες συζητήσεις εντός της θρησκευτικής κοινότητας σχετικά με την αυθεντικότητα και την ερμηνεία των δογμάτων, όπως παρουσιάζονται στα μέσα ενημέρωσης. Επιπλέον, η πιθανότητα παραποίησης στο σημερινό ψηφιακό περιβάλλον με γρήγορους ρυθμούς σημαίνει ότι οι παραγωγοί θρησκευτικών μέσων πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί. Για να πλοηγηθούν αποτελεσματικά σε όλα αυτά, οι θρησκευτικοί οργανισμοί μέσων ενημέρωσης πρέπει πραγματικά να επενδύσουν στην εκπαίδευση των ανθρώπων τους ώστε να κατανοήσουν πώς λειτουργεί η ψηφιακή επικοινωνία, διασφαλίζοντας παράλληλα ότι το μήνυμά τους παραμένει ανέπαφο. Η αντιμετώπιση αυτών των πολύπλευρων προκλήσεων είναι απαραίτητη για την ενίσχυση της ορθόδοξης θρησκευτικής ταυτότητας και την προώθηση της γνήσιας δέσμευσης με τη σύγχρονη κοινωνία, μέσω της δημοσιογραφίας σε θρησκευτικά ντοκιμαντέρ.

1.6 Κινηματογραφικές Αναπαραστάσεις της Πίστης: Μελέτες Περίπτωσης και η Δόμηση της Συλλογικής Μνήμης

Βλέπουμε πώς τα ορθόδοξα μέσα ενημέρωσης έχουν αλλάξει με την πάροδο του χρόνου και τον αντίκτυπο που έχουν σήμερα στις θρησκευτικές πρακτικές. Αυτό

το παράδειγμα μας βοηθά να δούμε ότι τα ντοκιμαντέρ δεν είναι μόνο για διδασκαλία. Είναι επίσης βασικοί τρόποι επίδειξης θρησκευτικής ταυτότητας, ενίσχυσης των δεσμών της κοινότητας, ακόμη και πυροδότησης συζητήσεων για το τι είναι μοντέρνο και τι παραδοσιακό στην Ελλάδα.

Στο *Faith Under Fire*, μια σημαντική ταινία, που παρουσιάζει τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η Ορθόδοξη Εκκλησία στην Ελλάδα κατά τη διάρκεια πολιτικών και κοινωνικών αναταραχών, τοποθετεί προσωπικές ιστορίες πίστης δίπλα σε μεγαλύτερες ιδέες όπως η δίωξη, η σκληρότητα και το ξεκίνημα από την αρχή. Η χρήση δυνατών εικόνων, σκηνών από τελετουργίες και δημόσιες συγκεντρώσεις, μας κάνει να συνειδητοποιήσουμε πόσο σημαντική είναι η πίστη στη διατήρηση μιας διχασμένης κοινωνίας. Αυτό είναι ιδιαίτερα χρήσιμο για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο τα θρησκευτικά ντοκιμαντέρ μπορούν να ενθαρρύνουν τις συζητήσεις και να βοηθήσουν στην ανάκτηση ιστοριών που διαφορετικά θα μπορούσαν να παραβλεφθούν. Όλα αυτά μας κάνουν να σκεφτούμε τον ρόλο που παίζει η δημοσιογραφία στη διαμόρφωση του τρόπου με τον οποίο οι άνθρωποι βλέπουν την πίστη, κάτι που αυτό το ντοκιμαντέρ κάνει αρκετά καλά.

Υπάρχει επίσης το *Voices of the Forgotten*. Μοιράζεται ιστορίες της ελληνορθόδοξης διασποράς, εστιάζοντας στο πώς οι άνθρωποι διατηρούν την ταυτότητά τους και αγωνίζονται να ανήκουν. Μπαίνει στη ζωή των Ελλήνων μεταναστών που διατηρούν ζωντανές τις θρησκευτικές τους παραδόσεις σε άλλες χώρες, δείχνοντας πώς αυτές οι παραδόσεις τους αγκυροβολούν στις πολιτιστικές τους ρίζες. Ακούμε προσωπικές αφηγήσεις αναμειγμένες με εικόνες κοινοτικών συγκεντρώσεων και εκκλησιαστικών εκδηλώσεων, κάτι που υπογραμμίζει πραγματικά πώς η ταυτότητα και η θρησκεία αλληλεπιδρούν σε διαφορετικά μέρη. Αυτές οι ιστορίες δημιουργούν ενσυναίσθηση και βαθύτερη κατανόηση της Ορθόδοξης εμπειρίας πέρα από τα εθνικά σύνορα. Η προβολή αυτών των ιστοριών είναι πολύ σημαντική για την ανάδειξη του πόσο προσαρμόσιμη είναι η Ορθόδοξη ταυτότητα, την ενίσχυση των δεσμών της κοινότητας ακόμη και όταν οι άνθρωποι είναι διασκορπισμένοι και την ενίσχυση του πόσο κρίσιμα είναι τα ντοκιμαντέρ για την ανταλλαγή και την τεκμηρίωση πνευματικών ταξιδιών (Herbert DE, 2011).

Οι κινηματογραφικές απεικονίσεις θρησκευτικών κοινοτήτων είναι ζωτικής σημασίας για την ιστορική πλαisiώση. Ουσιαστικά λειτουργούν ως φακός μέσω του οποίου ερμηνεύουμε προηγούμενα περιστατικά. Αρχειακές ταινίες, ιδιαίτερα

από τον πρώιμο Γιουγκοσλαβικό κινηματογράφο, δείχνουν πώς τα θρησκευτικά θέματα ενσωματώθηκαν σε ιστορίες που διαμόρφωσαν τη συλλογική μνήμη (Radovic, 2023).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2ο ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ, ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

2.1 Από την Ιστορική Συγκρότηση στην Ύστερη Νεωτερικότητα: Η Διαπραγμάτευση της Ορθοδοξίας στο Σύγχρονο Θρησκευτικό Ντοκιμαντέρ

Η ιστορία της Ορθόδοξης Χριστιανοσύνης στην Ελλάδα ξεκινά με τη Βυζαντινή Αυτοκρατορία, όταν, γύρω στον 4ο αιώνα, ο Χριστιανισμός έγινε η επίσημη θρησκεία (Fürsich, 2009). Αυτό το γεγονός ήταν κομβικό, καθώς η πίστη συνδέθηκε άρρηκτα με την ελληνική ταυτότητα. Η Ορθόδοξη Εκκλησία απέκτησε τεράστια σημασία, όχι μόνο πνευματικά, αλλά και ως ενοποιητική δύναμη, ειδικά κατά την περίοδο των Οθωμανικών κατακτήσεων (Σβορώνος, 1982). Για σχεδόν τέσσερις αιώνες, κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής κυριαρχίας, η Εκκλησία διατήρησε ζωντανό τον ελληνικό πολιτισμό και τη γλώσσα. Αυτό καθιέρωσε την Εκκλησία ως βασικό πυλώνα του ελληνισμού, διαμορφώνοντας αντιλήψεις που αντηχούν ακόμα και σήμερα (Μεταλληνός, 2005).

Τον 19ο αιώνα, με την ίδρυση του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, η Ορθόδοξη Χριστιανοσύνη τέθηκε στο επίκεντρο της εθνικής ταυτότητας. Η Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία καθιερώθηκε ως η κυρίαρχη θρησκευτική δύναμη, ενισχύοντας την εθνική συνοχή (Γκάζη, 2004). Οι θρησκευτικές και πατριωτικές πεποιθήσεις αλληλοσυνδέθηκαν στενά κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821, όπου κληρικοί διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο, χρησιμοποιώντας θρησκευτικό λόγο για να κινητοποιήσουν τον λαό. Αυτή η περίοδος οδήγησε σε μια στενή σύνδεση μεταξύ Εκκλησίας και κράτους, επηρεάζοντας τον θρησκευτικό διάλογο και τον ρόλο της πίστης στη δημόσια ζωή, μια κατάσταση που παραμένει επίκαιρη στα ντοκιμαντέρ, που εξετάζουν την ιστορική διαδρομή της Ορθοδοξίας στην Ελλάδα (Rohringer, 2020).

Στη σύγχρονη εποχή, τα ελληνικά μέσα ενημέρωσης προσπαθούν να απεικονίσουν τη θέση της Ορθοδοξίας στη σύγχρονη ελληνική ταυτότητα, μέσα σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον. Τα ντοκιμαντέρ συχνά εξετάζουν την ιστορική διαδρομή της Εκκλησίας και τον ρόλο της στην κοινωνία, εστιάζοντας στον τρόπο που διαμορφώνει αξίες, ενώ ταυτόχρονα αντιμετωπίζει τη σεκουλαροποίηση και την πολυπολιτισμικότητα. Η δημοσιογραφία προσφέρει μια κρίσιμη πλατφόρμα

για να καταδειχθεί πώς η Ορθόδοξη ταυτότητα συνεχίζει να εξελίσσεται, παραμένοντας συνδεδεμένη με το παρελθόν της, και προσφέροντας μια λεπτομερή κατανόηση της σημασίας της σήμερα (Phillipon, 2013).

Η παγκοσμιοποίηση επηρεάζει έντονα τη διαμόρφωση της Ορθόδοξης ταυτότητας στην Ελλάδα, καθώς την εκθέτει σε εξωτερικές δυνάμεις που αμφισβητούν μακροχρόνιες πεποιθήσεις και πρακτικές (Hjarvard, 2008). Η παρουσία των δυτικών μέσων, οι πολιτισμικές ανταλλαγές και οι διεθνείς συζητήσεις δημιουργούν μια δυναμική αλληλεπίδραση μεταξύ των Ορθόδοξων εθίμων και των παγκόσμιων πολιτισμικών τάσεων. Οι άνθρωποι καλούνται να ισορροπήσουν μεταξύ της κληρονομιάς τους και των σύγχρονων επιρροών. Αυτό έχει οδηγήσει σε μια αναθεώρηση του ρόλου της θρησκείας στην κοινωνία (Fürsich, 2009).

Οι δημοσιογράφοι, καλύπτοντας αυτά τα ζητήματα σε θρησκευτικά ντοκιμαντέρ, αναδεικνύουν τον αγώνα για τη διατήρηση της Ορθόδοξης ταυτότητας εν μέσω αυτών των αλλαγών, αντικατοπτρίζοντας μια ευρύτερη συζήτηση για την προσαρμοστικότητα και την ανθεκτικότητα της πίστης. Αυτές οι απεικονίσεις είναι κρίσιμες για την κατανόηση του πώς η παγκοσμιοποίηση αναδιαμορφώνει όχι μόνο τις ατομικές θρησκευτικές εμπειρίες αλλά και τη συλλογική ταυτότητα, πυροδοτώντας έναν διάλογο για το τι σημαίνει να είσαι Ορθόδοξος στον σύγχρονο κόσμο.

Τα θρησκευτικά ντοκιμαντέρ συχνά τονίζουν την ένταση μεταξύ παράδοσης και νεωτερικότητας. Χρησιμοποιούνται ως μέσο για τη διερεύνηση του πώς η παγκοσμιοποίηση επηρεάζει την αντίληψη για την πίστη, την κοινότητα και την εξουσία στην Ελλάδα. Μέσω της οπτικής αφήγησης, οι κινηματογραφιστές προβάλλουν τόσο τη διατήρηση των παλαιών θρησκευτικών πρακτικών όσο και την εισαγωγή σύγχρονων ιδεών, όπως η συμπερίληψη και ο πλουραλισμός. Οι θρησκευτικοί ηγέτες απεικονίζονται να διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο σε αυτόν τον λόγο, προσπαθώντας να διατηρήσουν τη δογματική ακεραιότητα, ενώ παράλληλα αντιμετωπίζουν τις απαιτήσεις ενός παγκοσμιοποιημένου κοινού (Phillipon, 2013).

Η επιρροή της παγκοσμιοποίησης είναι επίσης εμφανής στις νέες θρησκευτικές εκφράσεις και αλληλεπιδράσεις. Η άνοδος των ψηφιακών μέσων έχει αλλάξει τον τρόπο με τον οποίο οι πιστοί ασχολούνται με την πίστη τους, οδηγώντας σε μια πιο εξατομικευμένη εμπειρία. Τα θρησκευτικά ντοκιμαντέρ αντικατοπτρίζουν αυτή τη μετατόπιση, καταγράφοντας πώς η πίστη εκδηλώνεται μέσω σύγχρονων πλατφορμών, δείχνοντας μια αυξανόμενη τάση προς μια πνευματικότητα που ενσωματώνει παγκόσμιες αφηγήσεις. Αυτή η δυναμική δημιουργεί έναν σύνθετο συνδυασμό εθνικών παραδόσεων και παγκόσμιων θρησκευτικών κινημάτων, αναδιαμορφώνοντας συνεχώς την Ορθόδοξη ταυτότητα (Mahan, 2012).

2.2 Η Διαμεσολάβηση της Ορθοδοξίας στα Μέσα: Από τον Θρησκευτικό Λαϊκισμό στη Σταθερότητα του Ιερού

Για να κατανοήσει κανείς πώς διαμορφώνεται ο θρησκευτικός λόγος στην Ελλάδα, πρέπει πρωτίστως να εξετάσει το πολιτιστικό και ιστορικό υπόβαθρο που διαμορφώνει την Ορθόδοξη ταυτότητα. Οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ Εκκλησίας, κράτους και κοινωνίας καθ' όλη τη διάρκεια της ιστορίας έχουν δημιουργήσει το θεμέλιο για τον τρόπο έκφρασης των θρησκευτικών πεποιθήσεων σήμερα, μέσα από ένα πλούσιο μείγμα παραδόσεων και μεταβαλλόμενων πεποιθήσεων (Καραμούζης, 2004).

Η οργανική σύνδεση του ορθόδοξου λόγου με τα ελληνικά ΜΜΕ υπερβαίνει την απλή ενημέρωση, καθώς αποτελεί τον κεντρικό μηχανισμό μέσω του οποίου αναπαράγεται αυτή ακριβώς η εθνική και πολιτισμική ταυτότητα στην Ελλάδα (Δεμερτζής, 2013). Η κυριαρχία της Εκκλησίας στον δημόσιο χώρο επιβάλλει μια "θρησκευτική λογική" στα Μέσα, όπου τα ντοκιμαντέρ και η δημοσιογραφία δεν μεταφέρουν απλώς δόγματα, αλλά μετασχηματίζουν το ιερό σε πολιτισμικό βίωμα προσιτό στο ευρύ κοινό. Αυτή η μετάβαση από την κατήχηση στην "πολιτισμική αφήγηση" επιτρέπει στην Ορθοδοξία να παραμένει ο κεντρικός πυλώνας της κοινωνικής συνοχής, προσαρμόζοντας ταυτόχρονα τις παραδοσιακές αξίες στις επικοινωνιακές απαιτήσεις της νεωτερικότητας (Δεμερτζής, 2002).

Η αλληλεπίδραση αυτή μετατρέπει την Ορθοδοξία σε ένα κυρίαρχο «πολιτισμικό πόρο». Τα θρησκευτικά ντοκιμαντέρ κατασκευάζουν μια φαντασιακή ενότητα όπου

το ιερό ταυτίζεται με το εθνικό, καθιστώντας την Ορθοδοξία το «πολιτισμικό ασυνείδητο» της ελληνικής κοινωνίας. Αυτές οι μορφές μέσων δεν αποτελούν απλώς κανάλια επικοινωνίας, αλλά και πεδία όπου η θρησκευτική ταυτότητα είτε ενισχύεται είτε τίθεται υπό αμφισβήτηση (Σακελλαρίου, 2018).

Ο θρησκευτικός λόγος στα ΜΜΕ συχνά δομείται πάνω σε μια ανταγωνιστική βάση («εμείς» οι πιστοί έναντι των «άλλων» εκκοσμικευμένων ή ξένων), χρησιμοποιώντας το ντοκιμαντέρ ως εργαλείο κινητοποίησης του συναισθήματος (Σταυρακάκης 2002). Όταν η δημοσιογραφία καλύπτει ζητήματα όπως η μετανάστευση ή οι σχέσεις Εκκλησίας-Κράτους, συχνά υιοθετεί μια λόγο-κεντρική προσέγγιση που επενδύει στη νοσταλγία μιας «αυθεντικής» παράδοσης, η οποία απειλείται από τη νεωτερικότητα. Τελικά, η σχέση Μέσων και Ορθοδοξίας αποτελεί ένα πεδίο διαρκούς ηγεμονικής σύγκρουσης. Τα ντοκιμαντέρ δεν είναι ουδέτερες καταγραφές, αλλά χώροι όπου η θρησκευτική ταυτότητα επαναδιαπραγματεύεται ως πολιτική πράξη, ισορροπώντας μεταξύ της ανάγκης για πνευματική επιβίωση και της υπαγωγής στη λογική του θεάματος (Σταυρακάκης, 2005). Αυτή η συνεχής «διαπραγμάτευση» αντανακλά την προσπάθεια της Ορθοδοξίας να παραμείνει το κεντρικό σημαίνον της ελληνικότητας σε ένα διαρκώς μεταβαλλόμενο κοινωνικό τοπίο (Δεμερτζής, 2002).

Η δημοσιογραφία, ως ο κρίσιμος σύνδεσμος μεταξύ της Ορθόδοξης Εκκλησίας και του κοινού, διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση αυτού του θρησκευτικού λόγου. Οι δημοσιογράφοι χρησιμοποιούν θρησκευτικά ντοκιμαντέρ για να εξετάσουν θέματα όπως η πίστη, η λατρεία και η κοινότητα, συχνά αφηγούμενοι ιστορίες που συνδέονται με τις αξίες των Ορθοδόξων πιστών (Παπαδοπούλου, 2009). Τα ντοκιμαντέρ έχουν καταστεί ιδιαίτερα επιδραστικά στη διαμόρφωση της κατανόησης της ταυτότητας, χρησιμοποιώντας διάφορες αφηγηματικές μεθόδους και οπτικά στοιχεία για να ενισχύσουν μια κοινή αίσθηση των παραδόσεων και πρακτικών, γεγονός που με τη σειρά του ενδυναμώνει τη συλλογική ταυτότητα (Στεφανή, 2007). Τα έργα αυτά προβάλλουν θρησκευτικές εορτές, πνευματικούς ηγέτες και παραδοσιακές πρακτικές, συμβάλλοντας σε μια κοινή κατανόηση που ενδυναμώνει τις Ορθόδοξες πεποιθήσεις (Λιόλιου, 2018). Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι τα πολυάριθμα ντοκιμαντέρ για το Άγιο Όρος (όπως το διεθνές "Athos" ή ελληνικές παραγωγές για σύγχρονους Γέροντες). Σε αυτές τις παραγωγές, η εικόνα της ολονύκτιας αγρυπνίας ή της καθημερινής

άσκησης των μοναχών λειτουργεί ως πρότυπο ζωής. Η προβολή αυτών των πρακτικών «διδάσκει» στον θεατή την αξία της πνευματικής παράδοσης και δημιουργεί μια αίσθηση υπερηφάνειας και συνέχειας.

Η ικανότητα των ντοκιμαντέρ να καθιστούν κατανοητές σύνθετες θεολογικές ιδέες επιτρέπει στους θεατές να συνδεθούν με το θέμα σε συναισθηματικό επίπεδο, εμβαθύνοντας τη σχέση τους με την πίστη τους (Κουκουνάρας-Λιάγκης, 2011). Ωστόσο, η προβολή της θρησκείας στα μέσα ενέχει και προκλήσεις. Υπάρχει μια ένταση μεταξύ των παραδοσιακών αντιλήψεων εντός της Ορθόδοξης κοινότητας και των σύγχρονων ερμηνειών της πίστης, γεγονός που απαιτεί από την αφήγηση να είναι λεπτομερής, παρουσιάζοντας τόσο τη σταθερότητα όσο και την προσαρμοστικότητα της θρησκευτικής ταυτότητας (Hjarvard, 2008). Η δημοσιογραφική διάσταση εντός των θρησκευτικών ντοκιμαντέρ εγείρει σημαντικές συζητήσεις, καθώς επικεντρώνονται σε σύγχρονα ζητήματα που αντιμετωπίζουν οι Ορθόδοξες κοινότητες, όπως η σεκουλαροποίηση και η παγκοσμιοποίηση. Η δυναμική μεταξύ παράδοσης και νεωτερικότητας διερευνάται, δίνοντας φωνή σε διαφορετικές οπτικές και ενθαρρύνοντας μια πλουσιότερη κατανόηση του τι σημαίνει να είσαι Ορθόδοξος Χριστιανός σήμερα. Έτσι, τα ντοκιμαντέρ γίνονται πιο επίκαιρα, εμπλέκοντας ένα ευρύτερο κοινό σε συζητήσεις για την πίστη, τον πολιτισμό και την ταυτότητα (Roudometof, 2014).

Η ικανότητα της δημοσιογραφίας να καταγράφει και να αντανακλά αυτές τις αλλαγές είναι ζωτικής σημασίας για τη διαμόρφωση της δημόσιας συζήτησης. Μελετώντας τα θρησκευτικά ντοκιμαντέρ, μπορούμε να εντοπίσουμε υποκείμενα πρότυπα στον τρόπο με τον οποίο ο Ορθόδοξος πληθυσμός δομεί τη συλλογική του μνήμη, καθιστώντας αυτή τη συζήτηση έναν δείκτη των αξιών της κοινωνίας (Σακελλαρίου, 2018). Ο αντίκτυπος των ντοκιμαντέρ στην Ορθόδοξη ταυτότητα είναι επίσης εμφανής στον τρόπο που γεφυρώνουν τα χάσματα των γενεών εντός της κοινότητας. Παρουσιάζοντας ιστορικά πλαίσια παράλληλα με σύγχρονες ιστορίες, αυτές οι ταινίες είναι απαραίτητες για την εκπαίδευση των νεότερων ακροατών σχετικά με την κληρονομιά τους. Εικόνες όπως ένας ιστορικός θυρεός ή θρησκευτικά σύμβολα λειτουργούν ως ισχυρές οπτικές υπενθυμίσεις των μακροχρόνιων παραδόσεων της πίστης και της εξέλιξής της (Περάκης, 2010). Η συναισθηματική επίδραση αυτών των ντοκιμαντέρ μπορεί να ενδυναμώσει τους θεατές, προσφέροντας μια εναλλακτική λύση στις μερικές φορές αποσπασματικές

απεικονίσεις της θρησκείας στα κυρίαρχα μέσα. Καθώς η ψηφιακή εποχή συνεχίζει να επηρεάζει την κατανάλωση των μέσων, οι γνώσεις από αυτά τα ντοκιμαντέρ είναι κρίσιμες για την κατανόηση του πώς εξελίσσεται η Ορθόδοξη θρησκευτική ταυτότητα στην Ελλάδα (Makrides, 2010).

Η σειρά "Φωτεινά Μονοπάτια" ενσωματώνει τα γνώρισμα της *ερμηνευτικής δημοσιογραφίας* (interpretative journalism), η οποία δεν περιορίζεται στην απλή καταγραφή γεγονότων, αλλά επιδιώκει την ανάδειξη του νοήματος πίσω από το θρησκευτικό δρώμενο (McQuail, 2010). Παράλληλα, αξιοποιεί την αρχή της *επιτόπιας έρευνας* (field reporting), χρησιμοποιώντας την οπτική αφήγηση ως εργαλείο διασταύρωσης της θεολογικής θεωρίας με την υλική πραγματικότητα των προσκυνημάτων, διασφαλίζοντας έτσι την αξιοπιστία του περιεχομένου μέσω της οπτικής τεκμηρίωσης (Nichols, 2017).

Συνολικά, η αναπαράσταση της Ορθοδοξίας στα ντοκιμαντέρ επηρεάζει τη δημόσια αντίληψη, διαμορφώνοντας τη συνολική συζήτηση για την πίστη στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία. Η κατάσταση αυτή, η οποία περιπλέκεται περαιτέρω από ιστορικούς και πολιτισμικούς παράγοντες που επηρεάζουν τα μέσα (Fokas, 2004), επιβεβαιώνει τον ρόλο του θρησκευτικού λόγου στη διαμόρφωση μιας ενωμένης κοινοτικής ταυτότητας που βασίζεται σε κοινές πεποιθήσεις και αξίες (Δεμερτζής, 2002).

2.3 Χαρακτηριστικά των Θρησκευτικών Ντοκιμαντέρ

Ένα καθοριστικό γνώρισμα των θρησκευτικών ντοκιμαντέρ είναι η λειτουργία τους ως «αισθητηριακές μορφές» (sensational forms), οι οποίες καθιστούν το θείο αντιληπτό μέσω των αισθήσεων και μετατρέπουν το αφηρημένο δόγμα σε μια βιωμένη, υλική πραγματικότητα (Meyer, 2011). Η στρατηγική ενσωμάτωση συνεντεύξεων με πνευματικούς ηγέτες και πιστούς δεν αποσκοπεί απλώς στην τεκμηρίωση, αλλά συγκροτεί έναν «ψηφιακό νάρθηκα», έναν ενδιάμεσο χώρο όπου η προσωπική αφήγηση λειτουργεί ως δημόσια εξομολόγηση της κοινότητας, προσφέροντας μια αίσθηση γνησιότητας που υπερβαίνει τον θεσμικό λόγο (Σταυρόπουλος-Κωστόπουλος, 2015). Παράλληλα, οι παραγωγές αυτές ενισχύουν τον θρησκευτικό εγγραμματισμό (religious literacy), καθώς τοποθετούν την

ορθόδοξη παράδοση στο επίκεντρο σύγχρονων κρίσεων, όπως η παγκοσμιοποίηση και η μετανάστευση, λειτουργώντας ως πεδία δυναμικής πολιτισμικής διαπραγμάτευσης και κοινωνικής μεσολάβησης (Mitchell, 2012). Η οπτικοακουστική αισθητική, μέσω της σημειολογικής αντίθεσης φωτός-σκιάς και της βυζαντινής μουσικής επένδυσης, καλλιεργεί την «ιερή ματιά» (sacred gaze) του θεατή, οδηγώντας τον σε μια κατάσταση στοχαστικής εμβύθισης (Morgan, 2005). Αυτή η «μεταφυσική του εικονοστοιχείου» (pixel metaphysics) αναβαθμίζει τελικά την ψηφιακή οθόνη σε σύγχρονη εικόνα (icon), δημιουργώντας μια λειτουργική σύγκλιση όπου η οπτικοακουστική τέχνη μεταμορφώνεται σε συμμετοχική πνευματική εμπειρία, συνδέοντας οργανικά την πίστη με τις απαιτήσεις της νεωτερικότητας (Αγγελής, 2010).

Για να προσλάβει ουσιαστικό περιεχόμενο αυτή η ιερή αισθητική, τα ντοκιμαντέρ εστιάζουν πρωτίστως στην ανάλυση του δόγματος. Τα ντοκιμαντέρ που εστιάζουν σε θεολογικά θέματα ασκούν σημαντική επιρροή στον θρησκευτικό λόγο και στον αυτοπροσδιορισμό, ειδικά στο πλαίσιο της Ελληνικής Ορθοδοξίας. Αυτές οι ταινίες συχνά βοηθούν στη διερεύνηση βασικών πεποιθήσεων, τελετουργικών και κοινοτικών παραδόσεων, επιτρέποντας στους θεατές να κατανοήσουν τις πολύπλευρες πτυχές της πίστης (Σταμούλης, Χ. 2010). Μέσα από συνεντεύξεις με θρησκευτικούς ηγέτες, πλάνα λατρείας και ιστορικό υπόβαθρο, το κοινό όχι μόνο ενημερώνεται αλλά και ενθαρρύνεται να προβληματιστεί για την πίστη και την πολιτισμική του ταυτότητα (Πασχαλίδης, Γ. (2005). Η εξέταση της συνάντησης θρησκείας και σύγχρονων μέσων προσφέρει μια καλύτερη κατανόηση του πώς οι θεολογικές αφηγήσεις συγκροτούνται και διαδίδονται, κάτι που είναι κρίσιμο σε μια χώρα όπως η Ελλάδα, όπου η Ορθοδοξία συνδέεται στενά με την εθνική ταυτότητα. Συχνά, τα ντοκιμαντέρ με Ορθόδοξα θρησκευτικά θέματα παρουσιάζουν τη δυναμική μεταξύ παράδοσης και νεωτερικότητας (Καλαϊτζίδης, Π. 2007).

Αυτές οι ταινίες τείνουν να προβάλλουν βασικές ιστορικές στιγμές, λειτουργικές πρακτικές και τις μορφές κληρικών που έχουν διαμορφώσει την Ελληνική Ορθοδοξία. Για παράδειγμα, η απεικόνιση λειτουργικών τελετών, όπως η Θεία Λειτουργία, αποτελεί μια ισχυρή αφήγηση που αποτυπώνει την πνευματική αφοσίωση της κοινότητας (Βασιλειάδης, 2004). Επιπλέον, όταν οι ταινίες αυτές θίγουν σύγχρονα ζητήματα—όπως η σεκουλαροποίηση ή η

παγκοσμιοποίηση—ξεκινούν έναν διάλογο σχετικά με το πώς η Ορθόδοξη θρησκευτική ταυτότητα προσαρμόζεται στις παγκόσμιες αλλαγές (Phillipon, 2013). Τα θεολογικά θέματα στα ντοκιμαντέρ συχνά επεκτείνονται σε ηθικούς και δεοντολογικούς προβληματισμούς, προτρέποντας τους θεατές να σκεφτούν τον αντίκτυπο των πεποιθήσεών τους στην καθημερινή ζωή. Καθώς το κοινό παρακολουθεί και σκέφτεται έννοιες όπως η δικαιοσύνη, το έλεος και η κοινοτική ευθύνη, καλείται να εξετάσει τον ρόλο του στις θρησκευτικές και κοινωνικές του κοινότητες (Mahan, 2012). Η σύνθεση προσωπικών ιστοριών, ιστορικού πλαισίου και οπτικής αφήγησης εμπλουτίζει τις ηθικές συζητήσεις, παρέχοντας ποικίλες προοπτικές για το πώς η πίστη επηρεάζει τις κοσμοθεωρίες και τις δράσεις.

Η επεξήγηση, ωστόσο, αυτών των σύνθετων θεολογικών και ηθικών ζητημάτων απαιτεί έναν σαφή καθοδηγητικό μηχανισμό, καθιστώντας τον ρόλο του προφορικού λόγου απαραίτητο. Στα ντοκιμαντέρ που εστιάζουν στην Ορθόδοξη ταυτότητα στην Ελλάδα, η αφήγηση είναι εξαιρετικά σημαντική για τη συγκρότηση και τη μετάδοση του θρησκευτικού λόγου. Οι αφηγητές, μέσω προσεκτικά σχεδιασμένων voiceovers, καθοδηγούν τους θεατές στην ερμηνεία, παρέχοντας πλαίσιο και δομώντας τις παρουσιαζόμενες ιστορίες (Κονδύλη, Μ. (2002). Αυτή η καθοδήγηση είναι ζωτικής σημασίας για τη διαμόρφωση της αντίληψης του κοινού και για την καλύτερη κατανόηση του θέματος. Η αποτελεσματική αφήγηση αυξάνει γενικά την εμπλοκή των θεατών, καθώς επεξηγεί σύνθετα θρησκευτικά θέματα και πολιτισμικές λεπτομέρειες που διαφορετικά θα παρέμεναν ασαφείς. Οι προσωπικές ιστορίες και οι προβληματισμοί που ενσωματώνονται στην αφήγηση μπορούν να δημιουργήσουν μια συναισθηματική σύνδεση, επιτρέποντας στους θεατές να ταυτιστούν με τις αφηγήσεις (Bruner, J. 1991). Κατά τη διερεύνηση της Ορθόδοξης θρησκευτικής ταυτότητας, η αφήγηση λειτουργεί συχνά ως οπτικός φακός μέσα από τον οποίο οι θεατές κατανοούν τις πολιτισμικές παραδόσεις και πρακτικές. Οι αφηγητές μπορούν να συμπεριλάβουν θεολογική ανάλυση, παράλληλα με ιστορικό υπόβαθρο, δείχνοντας πώς τα γεγονότα του παρελθόντος επηρεάζουν τις σημερινές πεποιθήσεις και τελετουργίες. Αυτή η διπλή προσέγγιση εμπλουτίζει τα ντοκιμαντέρ, τοποθετώντας τις θρησκευτικές πρακτικές στο ευρύτερο κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον της Ελλάδας. Επιπλέον, η αφήγηση μπορεί να υπογραμμίσει τους αγώνες και τα επιτεύγματα των Ορθοδόξων κοινοτήτων,

χρησιμοποιώντας την αφήγηση για να τονίσει την ανθεκτικότητα και τη συνέχεια της πίστης τους παρά τις σύγχρονες προκλήσεις (Phillipov, 2013).

Ο συνδυασμός οπτικής απεικόνισης και αφήγησης ενισχύει σημαντικά την αποτελεσματικότητα της αφήγησης στα ντοκιμαντέρ. Εικόνες αρχιτεκτονικών ορόσημων, εικόνων και κοινοτικών συγκεντρώσεων βοηθούν στην οπτική πλαισίωση της αφήγησης, επιτρέποντας στους θεατές να γίνουν μάρτυρες των βιωμένων εμπειριών των Ορθοδόξων Χριστιανών (Παναγιωτόπουλος, Ν. 2013). Για παράδειγμα, η προβολή θρησκευτικών εορτών ή ιερών χώρων μπορεί να συνοδεύεται από αφήγηση που εξηγεί τη σημασία τους. Αυτή η αλληλεπίδραση μεταξύ εικόνας και αφήγησης είναι ζωτικής σημασίας για την ανάπτυξη μιας σφαιρικής κατανόησης των θρησκευτικών πρακτικών και της συγκρότησης της συλλογικής ταυτότητας στην Ορθόδοξη κοινότητα.

Πέρα, όμως, από τον δομημένο λόγο του αφηγητή, η ανθρώπινη εμπειρία μεταφέρεται άμεσα μέσω των συνεντεύξεων. Οι συνεντεύξεις αποτελούν κεντρικό δομικό στοιχείο στα θρησκευτικά ντοκιμαντέρ, λειτουργώντας ως οδοί που συνδέουν το υπερβατικό δόγμα με την ανθρώπινη εμπειρία. Στην περίπτωση της ελληνορθόδοξης ταυτότητας, οι μαρτυρίες επιτρέπουν στα υποκείμενα να αναδείξουν τον προσωπικό τους βιώσιμο δεσμό με την πίστη, προσδίδοντας στο έργο μια αίσθηση «εξανθρωπισμένης» αυθεντικότητας (Βαν Μπούσχοτεν, Ρ. 2011). Αυτή η διαδικασία μετατρέπει τον κλήρο και τους πιστούς από απρόσωπα σύμβολα σε ζωντανούς κοινωνικούς δρώντες, γεφυρώνοντας το χάσμα μεταξύ της ιερής παράδοσης και της καθημερινής πραγματικότητας (Δερμιτζάκης, 2013). Η συναισθηματική σύνδεση που επιτυγχάνεται μέσω του προφορικού λόγου βοηθά το κοινό να αντιληφθεί την Ορθοδοξία όχι ως ένα αφηρημένο σύνολο κανόνων, αλλά ως μια βιωμένη αλήθεια που παραμένει εντυπωσιακά σταθερή στον χρόνο (Τσιρώνης, 2013).

Η σχέση μεταξύ του δημοσιογράφου και του συνεντευξιαζόμενου είναι καθοριστική για την αποκάλυψη των πολιτισμικών παραγόντων που συγκροτούν την πίστη. Οι ανοιχτές ερωτήσεις επιτρέπουν την ανάδυση νοημάτων που ξεπερνούν την τυπική θρησκευτικότητα, καταδεικνύοντας πώς η ατομική ταυτότητα παραμένει αγκυρωμένη στο ευρύτερο, αδιατάρακτο ορθόδοξο πλαίσιο (Μαριόρας, 2020). Επιπλέον, ο συνδυασμός του προφορικού λόγου με την οπτική αναπαράσταση των λατρευτικών πρακτικών ενισχύει την πολυτροπική αφήγηση

του έργου. Αυτή η σύζευξη επιτρέπει στον θεατή να ταυτιστεί με μια παράδοση που, παρά τις παγκόσμιες αλλαγές, διατηρεί έναν αναλλοίωτο πυρήνα αξιών, καθιστώντας τις συνεντεύξεις κρίσιμο στοιχείο για τη διαμόρφωση του σύγχρονου θρησκευτικού λόγου στην Ελλάδα (Σακελλαρίου, 2018).

Τέλος, η θεωρητική αυτή αναπαράσταση πλαισιώνεται και επικυρώνεται μέσα από τη χρήση του παρελθόντος. Στο πλαίσιο των ελληνικών θρησκευτικών ντοκιμαντέρ, το αρχειακό υλικό διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στην επικοινωνία της ιστορικής συνέχειας και στη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης. Οι δημιουργοί χρησιμοποιούν το αυθεντικό αυτό υλικό για να συνδέσουν το παρελθόν με το παρόν, αποδεικνύοντας ότι η ορθόδοξη ταυτότητα αποτελεί ένα σταθερό πολιτισμικό απόθεμα που ανθίσταται στη φθορά του χρόνου. Αυτά τα οπτικά τεκμήρια δεν παρουσιάζουν απλώς εικόνες, αλλά λειτουργούν ως φορείς «πολιτισμικού κεφαλαίου», ενισχύοντας την αίσθηση της ιστορικής αδιατάρακτης πορείας του έθνους και της πίστης (Δεμερτζής, 2013). Πλάνα από ιστορικούς θρησκευτικούς χώρους ή εμβληματικές μορφές της Εκκλησίας υπογραμμίζουν τη σταθερή φύση της Ορθοδοξίας, προσφέροντας μια αίσθηση οντολογικής ασφάλειας σε έναν διαρκώς μεταβαλλόμενο κόσμο (Δεμερτζής, 2002). Επιπλέον, το αρχειακό υλικό επιτρέπει μια βαθύτερη ματιά στη σχέση μεταξύ θρησκείας, πολιτισμού και εθνικής ιδιοπροσωπίας. Ενσωματώνοντας ιστορικά οπτικά στοιχεία, οι κινηματογραφιστές δημιουργούν μια αφήγηση που επιβεβαιώνει την ισχύ της Ορθοδοξίας ως «Κυρίαρχου Σημαίνοντος» στην ελληνική δημόσια σφαίρα. Αυτή η χρήση των αρχείων δεν στοχεύει στην ανάδειξη κάποιας «αλλαγής», αλλά αντίθετα, στην προβολή μιας αμετάβλητης πνευματικής κληρονομιάς που παραμένει εντυπωσιακά σταθερή από τις προηγούμενες δεκαετίες έως σήμερα (Σταυρακάκης, 2002).

Τελικά, η αναβίωση τελετουργικών και ιστορικών σταθμών μέσω του αρχείου μετατρέπει τις αφηρημένες έννοιες της πίστης σε απτές, βιωμένες εμπειρίες, ενισχύοντας το αίσθημα της κοινοτικής ενότητας και της ιστορικής συνέχειας μεταξύ των πιστών (Σακελλαρίου, 2018). Επιπλέον, το αρχειακό υλικό διευκολύνει μια κριτική ματιά στα κοινωνικοπολιτικά τοπία που περιβάλλουν την Ελληνορθόδοξη Χριστιανοσύνη. Οι κινηματογραφιστές, ενσωματώνοντας ιστορικά οπτικά στοιχεία στις αφηγήσεις τους, δημιουργούν μια ενημερωτική τοιχογραφία που απεικονίζει τη σχέση μεταξύ θρησκείας, πολιτισμού και εθνικής

ταυτότητας. Ο τρόπος χρήσης αυτών των αρχειακών αποσπασμάτων μπορεί να αμφισβητήσει ή να ενισχύσει τις καθιερωμένες Ορθόδοξες αντιλήψεις, ωθώντας το κοινό να προβληματιστεί για τις αξίες και τις πεποιθήσεις του (Μαριόρας, 2020). Για παράδειγμα, η προβολή ιστορικών γεγονότων ή μορφών που σχετίζονται με την Εκκλησία μπορεί να πυροδοτήσει συζητήσεις για τον αντίκτυπό τους στις σύγχρονες πρακτικές της πίστης. Η ικανότητα του αρχειακού υλικού να διεγείρει τη νοσταλγία και να ενισχύει τη συλλογική ταυτότητα μεταξύ των θεατών αυξάνει περαιτέρω τον αντίκτυπό του στη διαμόρφωση του Ορθόδοξου θρησκευτικού λόγου. Τα ντοκιμαντέρ αυτά αναβιώνουν σημαντικά τελετουργικά, τελετές ή ιστορικούς σταθμούς μέσω οπτικών μέσων, περικλείοντας κοινές εμπειρίες και ενισχύοντας το αίσθημα κοινότητας μεταξύ των πιστών. Το αρχειακό υλικό μετατρέπει αφηρημένες έννοιες της πίστης σε απτές, βιωμένες εμπειρίες, επιτρέποντας στους θεατές να συνδεθούν με την πνευματική τους κληρονομιά (Makrides, 2009).

2.4 Η Ψηφιακή Μετάβαση της Ορθόδοξης Μαρτυρίας: Τεχνολογική Διαμεσολάβηση και Κοινωνική Διάδραση

Η ενσωμάτωση των σύγχρονων ψηφιακών εργαλείων στην παραγωγή θρησκευτικών ντοκιμαντέρ αποτελεί μια στρατηγική επιλογή για τον επαναπροσδιορισμό της ορθόδοξης αφήγησης μέσα στην ανταγωνιστική ελληνική επικοινωνιακή σφαίρα (Γκούντρα, 2011). Η αιτιολόγηση αυτής της εξέλιξης έγκειται στην ανάγκη μετάφρασης του «αμετάβλητου» δόγματος σε μια σύγχρονη αισθητική γλώσσα, όπου η χρήση υψηλής ευκρίνειας και εξελιγμένων ηχητικών τοπίων στοχεύει στην πρόκληση μιας αισθητηριακής εμπειρίας του ιερού (Ζουμπουλάκης, 2010). Αυτή η τεχνολογική στροφή δεν αλλοιώνει τον δογματικό πυρήνα, αλλά λειτουργεί ως μια αισθητική «γέφυρα» που διασφαλίζει ότι η παραδοσιακή ταυτότητα παραμένει επίκαιρη και συναισθηματικά επιδραστική για το σύγχρονο κοινό (Παπαστάθης, 2015). Επιτρέποντας τη διερεύνηση θρησκευτικών ιδεών από διάφορες οπτικές γωνίες, η τεχνολογία αυτή πυροδοτεί συζητήσεις για την πίστη, καθιστώντας το θρησκευτικό περιεχόμενο εξαιρετικά προσβάσιμο μέσω υπηρεσιών streaming.

Αυτή η τάση προς την αισθητηριακή εμπάθυνση κορυφώνεται με την υιοθέτηση της Εικονικής Πραγματικότητας (VR) και της Επαυξημένης Πραγματικότητας (AR), οι οποίες επιτρέπουν στους θεατές να «εισέλθουν» κυριολεκτικά στην αφήγηση. Η συγκεκριμένη τεχνολογία βοηθά τα άτομα να συνδεθούν με τα πνευματικά θέματα σε ένα βαθύτερο επίπεδο, ενισχύοντας την αίσθηση της κοινότητας και της κοινής ταυτότητας (Thoidou et al., 2022). Τα διαδραστικά θρησκευτικά ντοκιμαντέρ καλούν τους θεατές να βιώσουν τις παραδόσεις με έναν πρωτοφανή τρόπο, διατηρώντας τις επίκαιρες στον ψηφιακό κόσμο, όπου οι θρησκευτικές κοινότητες καλούνται πλέον να προσαρμοστούν σε νέα περιβάλλοντα θέασης.

Ωστόσο, η σύνθεση τεχνολογίας και θρησκευτικής κινηματογράφησης εγείρει και σημαντικές προκλήσεις, κυρίως όσον αφορά τη διατήρηση της αυθεντικότητας. Η ταχύτητα διάδοσης των αφηγήσεων ενέχει τον κίνδυνο οι περίπλοκες θρησκευτικές πεποιθήσεις να απλουστευθούν ή να διαστρεβλωθούν. Η κριτική εξέταση της παραγωγής είναι ζωτικής σημασίας, καθώς τα μέσα αυτά προσφέρουν πλέον μια «εξωτερική ματιά» στην παράδοση, αναγκάζοντας τον πιστό-θεατή να συγκρίνει τις αμετάβλητες αλήθειες του δόγματος με τις ρευστές απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας (Δεμερτζής, 2013). Για να αποφευχθεί η σχηματική απεικόνιση, η συμπερίληψη ποικίλων φωνών είναι το κλειδί για αναπαραστάσεις λεπτομερείς και σεβαστές που προάγουν τον θρησκευτικό λόγο.

Το τελικό στάδιο αυτής της τεχνολογικής μεταμόρφωσης εντοπίζεται στον ρόλο των Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης, τα οποία έχουν μετασχηματίσει ριζικά τη διάδοση των ντοκιμαντέρ. Πλατφόρμες όπως το Facebook και το Instagram επιτρέπουν στο περιεχόμενο να φτάσει σε κοινά που δεν θα προσέγγισαν τα παραδοσιακά μέσα, ενισχύοντας τη συλλογική εμπλοκή στον θρησκευτικό διάλογο (Stroulia, 2020). Στο περιβάλλον των social media, η παρακολούθηση μετατρέπεται σε μια δυναμική, κοινή εμπειρία όπου οι θεατές δεν είναι πλέον παθητικοί, αλλά μοιράζονται και διαμορφώνουν την αφήγηση γύρω από την Ορθόδοξη ταυτότητα (Fürsich, 2009). Στην Ελλάδα, αυτό εκδηλώνεται έντονα σε διαδικτυακά φόρουμ και συζητήσεις, όπου οι άνθρωποι εκφράζουν τις πεποιθήσεις τους, μετατρέποντας την ψηφιακή κατανάλωση σε έναν χώρο ενίσχυσης της συνοχής μεταξύ των Ορθοδόξων πιστών.

2.5 Η Κοινωνική Δυναμική και ο Πολυδιάστατος Ρόλος του Κοινού στη Διαμόρφωση του Θρησκευτικού Λόγου

Το κοινό διαδραματίζει έναν αναμφισβήτητα κεντρικό και καθοριστικό ρόλο στον τρόπο με τον οποίο διαμορφώνεται, προσλαμβάνεται και τελικά νοηματοδοτείται ο θρησκευτικός λόγος στα σύγχρονα ντοκιμαντέρ στην Ελλάδα. Στο πλαίσιο αυτό, οι θεατές δεν θα πρέπει να προσεγγίζονται ως απλοί, παθητικοί δέκτες ενός έτοιμου μηνύματος, αλλά ως ενεργά υποκείμενα που συμμετέχουν στη διαδικασία της σημειοδότησης (Δημητρακούδη, Δ. 2008). Ερμηνεύουν και αποκωδικοποιούν το οπτικοακουστικό περιεχόμενο με βάση το δικό τους βιωματικό φορτίο, το ιστορικό τους υπόβαθρο και τη βαθιά ριζωμένη κατανόηση του ελληνικού πολιτισμού. Οι προϋπάρχουσες πεποιθήσεις και οι ατομικές θρησκευτικές καταβολές τους αναφορικά με την Ορθόδοξη Χριστιανοσύνη χρωματίζουν έντονα την υποκειμενική τους αντίληψη, δημιουργώντας μια σύνθετη και αμφίδρομη σχέση αλληλεπίδρασης (Τσιώλης, Γ. 2011). Σε αυτή τη δυναμική διαδικασία, οι αντιλήψεις του κοινού λειτουργούν ως μηχανισμοί που μπορούν είτε να επικυρώσουν την αυθεντικότητα της αφήγησης είτε να αμφισβητήσουν ευθέως τον λόγο του ντοκιμαντέρ (Hall, S. 1980) Η επιστημονική κατανόηση του τρόπου με τον οποίο αντιδρά το κοινό είναι υψίστης σημασίας, καθώς οι πολλαπλές και συχνά αποκλίνουσες ερμηνείες μπορούν να εμπλουτίσουν ουσιαστικά, αλλά και να περιπλέξουν τη δημόσια απεικόνιση της Ορθόδοξης ταυτότητας στα σύγχρονα μέσα (Surugiu, 2012).

Επιπλέον, η συλλογική απόκριση του κοινού σε αυτές τις παραγωγές συμβάλλει ενεργά στη διαρκή αναδιαμόρφωση της κοινωνικής αντίληψης για τη θρησκευτική ταυτότητα. Οι δημόσιες συζητήσεις που πυροδοτούνται από τη θέαση των ταινιών έχουν τη δύναμη να λειτουργήσουν ως συνεκτικός ιστός, ενισχύοντας την κοινοτική συνοχή, ή αντίθετα, να αναδείξουν λανθάνοντες κοινωνικούς διχασμούς. Καθώς οι θεατές παρακολουθούν αυτές τις αφηγήσεις, τείνουν να μοιράζονται τις δικές τους προσωπικές ιστορίες και μαρτυρίες, αναλογιζόμενοι το ιστορικό παρελθόν αλλά και τα τρέχοντα γεγονότα που καθορίζουν τη σύγχρονη κατανόηση της Ορθοδοξίας (Hervieu-Léger, D. 2000). Αυτή η διάδραση οδηγεί αναπόφευκτα στην ανάδυση νέων μορφών θρησκευτικού λόγου, όπου οι παραδοσιακοί και καθιερωμένοι ορισμοί της ταυτότητας υποβάλλονται σε επανεξέταση και κριτική

θεώρηση. Υπό αυτό το πρίσμα, τα μέσα ενημέρωσης και οι οπτικοακουστικές παραγωγές μετατρέπονται σε έναν προνομιακό χώρο διαπραγμάτευσης των πολιτισμικών αξιών και όχι σε μια απλή, στατική αντανάκλαση της αντικειμενικής πραγματικότητας (Madianou, 2002).

Αυτός ο ριζικός μετασχηματισμός της αντίληψης των θεατών για την πίστη και την πνευματικότητα αναδεικνύει τον αντίκτυπο των ντοκιμαντέρ ως ένα εξαιρετικά κρίσιμο εργαλείο στο πεδίο της θρησκευτικής εκπαίδευσης. Πέρα από την τυπική παροχή εγκυκλοπαιδικών πληροφοριών, τα ντοκιμαντέρ λειτουργούν ως ένα αποτελεσματικό όχημα για την επίτευξη συναισθηματικής σύνδεσης και βαθύτατου εσωτερικού προβληματισμού (Buchanan, 2005). Αυτή η λειτουργία αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα στην περίπτωση της Ορθόδοξης Χριστιανοσύνης, όπου οι ταινίες απεικονίζουν με γλαφυρό τρόπο την πολυεπίπεδη πολυπλοκότητα της θρησκευτικής ταυτότητας και των λατρευτικών πρακτικών. Μέσω της προβολής της καθημερινότητας των πιστών και της ιστορικής διαδρομής της Εκκλησίας, το κοινό αναπτύσσει μια αυξημένη αίσθηση ενσυναίσθησης, η οποία μπορεί να οδηγήσει σε μια ειλικρινή επανεξέταση των προσωπικών πεποιθήσεων και σε μια εκ νέου αφοσίωση στην πνευματική ζωή (Κουκουνάρας-Λιάγκης, 2011).

Η συστηματική ενσωμάτωση των ντοκιμαντέρ ως πολυμεσικών εκπαιδευτικών πόρων συμβάλλει αποφασιστικά στον εκσυγχρονισμό της θρησκευτικής αγωγής. Σε πλήρη αντίθεση με τις παραδοσιακές και συχνά μονοδιάστατες μεθόδους που βασίζονται αποκλειστικά στον γραπτό λόγο, τα ντοκιμαντέρ προσφέρουν μια καθηλωτική (immersive) εμπειρία (Βαλλιαντός, 2015). Τα οπτικά και ακουστικά τους ερεθίσματα απευθύνονται σε διαφορετικά μοντέλα μάθησης, καλύπτοντας τις ανάγκες των σύγχρονων μαθητών στην Ελλάδα, οι οποίοι είναι εξοικειωμένοι με την κατανάλωση ψηφιακού περιεχομένου. Οι θρησκευτικοί εκπαιδευτικοί έχουν πλέον τη δυνατότητα να αξιοποιήσουν τη συναισθηματική επίδραση αυτών των μέσων για να αποδομήσουν και να διδάξουν αποτελεσματικά σύνθετες θεολογικές έννοιες και ιστορικά γεγονότα, ενθαρρύνοντας την ενεργό συμμετοχή των νέων σε διαλόγους γύρω από την πίστη (Κορναράκης, 2010).

Επιπροσθέτως, η σημασία των ντοκιμαντέρ στη διαμόρφωση του δημόσιου λόγου για τη θρησκευτική ταυτότητα, ιδιαίτερα στις συνθήκες που διαμορφώθηκαν μετά την πρόσφατη πανδημία, κρίνεται ως τεράστια. Τα ντοκιμαντέρ που διαπραγματεύονται τις σύγχρονες προκλήσεις των θρησκευτικών ομάδων

προάγουν την ευαισθητοποίηση και τον πλουραλισμό, συμβάλλοντας στη δημιουργία ενός συμπεριληπτικού θρησκευτικού λόγου (Φωκά, 2020). Αυτή η προσέγγιση είναι ζωτικής σημασίας σε μια εποχή που οι κοινωνίες καλούνται να διαχειριστούν τη διαπολιτισμικότητα, επιτρέποντας στην Ορθόδοξη ταυτότητα να συνομιλήσει με τις ευρύτερες κοινωνικές δυναμικές. Καθώς το είδος εξελίσσεται, η ικανότητά του να φωτίζει ποικίλες αφηγήσεις παραμένει κλειδί για τον σύγχρονο θρησκευτικό λόγο (Stroulia, 2020).

Η τομή της πίστης και της παραγωγής ντοκιμαντέρ στην Ελλάδα συνιστά ένα συναρπαστικό πεδίο διερεύνησης και έκφρασης, προσφέροντας μια μοναδική οπτική γωνία στη ζωή των πιστών και συνδέοντας τις θρησκευτικές τους αλήθειες με τις πραγματικότητες της ύστερης νεωτερικότητας (Σταμούλης, 2012). Οι ταινίες αυτές δεν περιορίζονται στην ενημέρωση, αλλά επηρεάζουν ενεργά τη δημόσια εικόνα της Ορθοδοξίας, αμφισβητώντας στερεότυπα και προβάλλοντας τη ζωτική σύνδεση της πίστης με την ελληνική κοινωνία. Επιπλέον, τα οπτικά μέσα έχουν την εγγενή ικανότητα να κινητοποιούν τις κοινότητες και να εμπνέουν δράση, γεφυρώνοντας το υπαρξιακό χάσμα μεταξύ πίστης και ακτιβισμού. Ο αντίκτυπος των ντοκιμαντέρ υπερβαίνει την απλή παρατήρηση, καθώς συχνά εκκινούν συζητήσεις για την ηθική ετοιμότητα και τη συλλογική ευθύνη, ενισχύοντας τη φωνή της Εκκλησίας στους σύγχρονους διαλόγους (Roudometof, 2014· Fokas, 2015).

Τέλος, η αναπαράσταση της Ορθόδοξης ταυτότητας στη δημοσιογραφία και τον κινηματογράφο συνοδεύεται από σοβαρές προκλήσεις, ιδίως όσον αφορά την πλαισίωση των κοινών πρακτικών. Η δυσκολία αυτή απορρέει από την πολυδιάστατη πολιτισμική φύση της Ορθοδοξίας, η οποία στην Ελλάδα αποτελεί κεντρικό στοιχείο της κοινωνικής δομής και της ιστορικής συνέχειας (Μουζέλης, 2002). Ως εκ τούτου, ο τρόπος απεικόνισης επηρεάζεται συχνά από πολιτικές ατζέντες που ενδέχεται να διαστρεβλώσουν ή να απλουστεύσουν το βάθος των πρακτικών. Η πρόκληση στην ψηφιακή εποχή, όπου η παραπληροφόρηση διαδίδεται ταχύτατα, έγκειται στην αναζήτηση μιας ισορροπίας μεταξύ των παραδοσιακών διδασκαλιών και μιας σύγχρονης, αυθεντικής αναπαράστασης που θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες και τις προσδοκίες των νεότερων γενιών (Haider et al., 2022).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1 Ερευνητικά Ερωτήματα

Η πολυπλοκότητα της σχέσης μεταξύ του θρησκευτικού λόγου και των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στην Ελλάδα, καθώς και ο ρόλος τους στη συγκρότηση της Ορθόδοξης ταυτότητας, αποτελούν το βασικό κίνητρο για τη συστηματική αποτύπωση της θρησκευτικής αφήγησης στη σύγχρονη δημόσια σφαίρα. Αυτή η προσπάθεια δεν αναπτύσσεται αυτόνομα, αλλά συνομιλεί άμεσα με τους κανόνες της σύγχρονης δημοσιογραφίας και του ντοκιμαντέρ. Στην πραγματικότητα, η θρησκευτική αφήγηση υιοθετεί τον κοινό επικοινωνιακό κώδικα και τις καθιερωμένες συμβάσεις του είδους, αποδεικνύοντας ότι το "ειδικό" περιεχόμενο της πίστης επιστρατεύει τα ίδια δοκιμασμένα εργαλεία με το "γενικό", προκειμένου να παραμείνει οικείο και επιδραστικό για τον σύγχρονο θεατή. Από τη βιβλιογραφική επισκόπηση που προηγήθηκε, προκύπτουν τα εξής ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία διερευνώνται μέσω της σειράς ντοκιμαντέρ «Φωτεινά Μονοπάτια»:

- **Ε.Ε.1:** Πώς η οπτική αφήγηση και η αισθητική (κινηματογράφηση, θρησκευτικά σύμβολα, μουσική) χρησιμοποιούνται για τη δημιουργία μιας πνευματικής εμπειρίας και την ενίσχυση της συλλογικής Ορθόδοξης ταυτότητας;
- **Ε.Ε.2:** Με ποιον τρόπο η σειρά γεφυρώνει την παράδοση με τη νεωτερικότητα, παρουσιάζοντας την Εκκλησία ως έναν ζωντανό οργανισμό που αντιμετωπίζει σύγχρονες προκλήσεις, όπως η παγκοσμιοποίηση και η εκκοσμίκευση;
- **Ε.Ε.3:** Ποιος είναι ο ρόλος των προσωπικών μαρτυριών (συνεντεύξεις κλήρου και λαϊκών) στην παραγωγή ενός αυθεντικού θρησκευτικού λόγου, ο οποίος συνδέει τη θεολογική θεωρία με τη βιωμένη πραγματικότητα, και ποιο είναι το κεντρικό μήνυμα που μεταδίδεται στο κοινό;

3.2 Μεθοδολογία Έρευνας: Η Ποιοτική Προσέγγιση

Για τη διερεύνηση των παραπάνω ερωτημάτων, επελέγη η ποιοτική μεθοδολογική προσέγγιση. Σε αντίθεση με την ποσοτική έρευνα, η οποία αποσκοπεί στη στατιστική μέτρηση, την ποσοτικοποίηση δεδομένων και την επαλήθευση υποθέσεων μέσω αριθμητικών δεικτών, η ποιοτική έρευνα κρίνεται ως η πλέον ενδεδειγμένη για τη μελέτη οπτικοακουστικών κειμένων (Creswell & Creswell, 2018). Ο στόχος της παρούσας μελέτης δεν είναι η καταμέτρηση της συχνότητας εμφάνισης θρησκευτικών συμβόλων, αλλά η εις βάθος κατανόηση του τρόπου με τον οποίο παράγεται το νόημα (meaning-making) (Bryman, 2016· Hall, 1997). Το πλεονέκτημα αυτής της προσέγγισης έγκειται στην ευελιξία της να αποκωδικοποιεί σύνθετες κοινωνικές και πολιτισμικές δομές, επιτρέποντας μια λεπτομερή ερμηνεία του πώς η Ορθόδοξη ταυτότητα και το θρησκευτικό βίωμα αναπαριστώνται και επικοινωνούνται (Rose, 2016).

3.3 Ερευνητικό Δείγμα

Το ερευνητικό δείγμα αποτελείται από δεκαπέντε (11) αντιπροσωπευτικά επεισόδια της σειράς ντοκιμαντέρ «Φωτεινά Μονοπάτια» της δημόσιας τηλεόρασης (EPT), η προβολή των οποίων εκτείνεται χρονολογικά την περίοδο 2016-2019. Η επιλογή του συγκεκριμένου Μέσου βασίστηκε στον άρρηκτο θεσμικό του ρόλο ως προς την προβολή και διαφύλαξη της εθνικής, πολιτιστικής και θρησκευτικής κληρονομιάς. Τα εν λόγω ντοκιμαντέρ δεν λειτουργούν απλώς ως κανάλια επικοινωνίας, αλλά ως σύγχρονα δημοσιογραφικά πεδία όπου η θρησκευτική ταυτότητα αναδομείται. Καθώς τα επεισόδια δεν είναι πλέον διαθέσιμα στον επίσημο ιστότοπο της EPT, η άντληση και μελέτη του υλικού πραγματοποιήθηκε μέσω του αρχείου της εκπομπής στην πλατφόρμα του YouTube.

3.4 Μέθοδος Ανάλυσης Δεδομένων

Η επεξεργασία του οπτικοακουστικού υλικού βασίστηκε στον συνδυασμό δύο αναλυτικών εργαλείων: της Θεματικής Ανάλυσης και της Οπτικής Ανάλυσης. Αρχικά, εφαρμόστηκε η Θεματική Ανάλυση (Thematic Analysis) σύμφωνα με το επικαιροποιημένο μοντέλο των Braun και Clarke (2006, 2019), το οποίο ορίζει την

ποιοτική έρευνα ως μια δημιουργική και υποκειμενική διαδικασία παραγωγής νοήματος. Η ανάλυση υλοποιήθηκε αυστηρά στα εξής έξι (6) βήματα:

1. Εξοικείωση με τα δεδομένα: Πολλαπλή και προσεκτική θέαση των 11 επεισοδίων και απομαγνητοφώνηση κρίσιμων σημείων.
2. Παραγωγή αρχικών κωδικών: Εντοπισμός επαναλαμβανόμενων μοτίβων στον λόγο των συμμετεχόντων (π.χ. «διατήρηση παράδοσης», «κοινωνική προσφορά», «πνευματικότητα»).
3. Αναζήτηση θεμάτων: Ομαδοποίηση των κωδικών σε ευρύτερες θεματικές κατηγορίες.
4. Ανασκόπηση θεμάτων: Έλεγχος της συνοχής των θεμάτων σε άμεση συνάρτηση με το θεωρητικό πλαίσιο της μεταλλαγής και της Ορθόδοξης ταυτότητας.
5. Ορισμός και ονομασία θεμάτων: Τελική οριοθέτηση των κατηγοριών ανάλυσης.
6. Συγγραφή της ανάλυσης: Σύνθεση των αποτελεσμάτων με τη χρήση αυτούσιων αποσπασμάτων (quotes) λόγου και εικόνας.

Επιπρόσθετα, εφαρμόστηκε η μέθοδος της Οπτικής Ανάλυσης (Visual Analysis) (Rose, 2016). Δεδομένου ότι τα ντοκιμαντέρ βασίζονται πρωτίστως στην εικόνα, η ανάλυση εστίασε στον τρόπο με τον οποίο η κινηματογραφική γλώσσα, οι γωνίες λήψης και η χρήση του φωτός ή της σκιάς (chiaroscuro) μετατρέπουν τους ιερούς χώρους και τα θρησκευτικά σύμβολα στο πιο επιδραστικό μέσο αναπαράστασης (Plate, 2017). Εξετάστηκε συστηματικά πώς αυτά τα οπτικά στοιχεία διεγείρουν το συναίσθημα και εμβαθύνουν τη συμμετοχή του θεατή στην πνευματική εμπειρία.

3.5 Περιορισμοί της Έρευνας

Η παρούσα έρευνα υπόκειται σε ορισμένους μεθοδολογικούς περιορισμούς, οι οποίοι πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά την ανάγνωση των αποτελεσμάτων. Πρωτίστως, ο εξαιρετικά μεγάλος όγκος του οπτικοακουστικού υλικού (11 ωριαία επεισόδια) επέβαλε, αναπόφευκτα, τη συντόμευση και τη σύμπτυξη του μελετηθέντος περιεχομένου, με αποτέλεσμα να είναι πιθανή η παράλειψη μικρο-λεπτομερειών της αφήγησης κατά την τελική καταγραφή. Επιπλέον, όπως συμβαίνει εγγενώς στις ποιοτικές προσεγγίσεις, η διαδικασία της οπτικής και θεματικής ανάλυσης ενέχει έναν βαθμό ερμηνευτικής υποκειμενικότητας από την

πλευρά του ερευνητή. Εντούτοις, η αυστηρή προσήλωση στα θεωρητικά εργαλεία και τα ερευνητικά βήματα των Braun & Clarke ελαχιστοποιεί αυτούς τους κινδύνους, διασφαλίζοντας την επιστημονική εγκυρότητα της μελέτης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

4.1 Επιλογή Ερευνητικού Δείγματος και Θεματικά Κριτήρια

Για τη διεξαγωγή της παρούσας μελέτης εφαρμόστηκε η μέθοδος της σκόπιμης δειγματοληψίας (purposive sampling) (Bryman, 2016). Επελέγησαν δεκαπέντε (11) επεισόδια της σειράς ντοκιμαντέρ «Φωτεινά Μονοπάτια» με γνώμονα τη δυνατότητά τους να απαντήσουν στα ερευνητικά ερωτήματα της εργασίας. Η επιλογή δεν βασίστηκε σε γεωγραφικά κριτήρια, αλλά στην αντιπροσωπευτικότητα των επεισοδίων ως προς τα δομικά χαρακτηριστικά του σύγχρονου θρησκευτικού ντοκιμαντέρ και τις κοινωνιολογικές διαστάσεις της Ορθοδοξίας, όπως αυτά ορίζονται στο θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας.

Στον Πίνακα παρακάτω, αποτυπώνεται η ακαδημαϊκή αιτιολόγηση της επιλογής του κάθε επεισοδίου, συνδέοντας τη θεματική του με τη σχετική επιστημονική βιβλιογραφία.

Θεματική Ενότητα	A / A	Τοποθεσία (Επεισόδιο)	Κριτήριο Επιλογής / Θεματική Ντοκιμαντέρ	Βιβλιογραφική Τεκμηρίωση (APA 7th)
1. Η Βιωμένη Θρησκεία:	1	Τήνος	Η επιτέλεση του σωματικού πόνου (τάμα) και η	Dubisch, J. (1995).

Σωματικότητα & Υλικότητα			σύνδεση με την ίαση.	
	2	Λέσβος	Η ιερή υλικότητα και η σωματική παρουσία του ιερού (ανάγλυφη εικόνα).	Morgan, D. (2010).
	3	Επτάνησα	Η βιωμένη θρησκεία (lived religion) και η ιερή οικειότητα με τα σκηνώματα.	McGuire, M. B. (2008).
	4	Ιερουσαλήμ	Η απτική οπτικότητα (haptic visibility) και η αισθητηριακή βίωση του ιερού χώρου.	Meyer, B. (2011).
	5	Αργοσαρωνικός	Η θεραπευτική κουλτούρα (Αίγινα) και η υλικότητα των ταμάτων των σφουγγαράδων.	Rieff, P. (1966).

2. Συλλογική Μνήμη & Εθνική Ταυτότητα	6	Κύπρος	Η ταύτιση θρησκευτικής και εθνικής ταυτότητας και ο εθναρχικός ρόλος της Εκκλησίας.	Roudometof, V. (2014).
	7	Καππαδοκία	Η διαχείριση του συλλογικού τραύματος και η θρησκεία ως αλυσίδα μνήμης.	Hervieu-Léger, D. (2000).
	8	Ευρυτανία	Η ιερή γεωγραφία (sacred landscape) και η αισθητική του υψηλού στο φυσικό περιβάλλον.	Lane, B. C. (2001).
3. Εκκλησία στη Δημόσια Σφαίρα & Οικουμενικότητα	9	Θεσσαλονίκη	Ο διάλογος Ορθοδοξίας και επιστήμης και η προσαρμοστικότητα στη νεωτερικότητα.	Makrides, V. N. (2012).

	1 0	Κωνσταντινούπολη	Η οικουμενικότητα και η χρήση των ΜΜΕ για την προώθηση της οικολογικής θεολογίας.	Hjarvard, S. (2011).
	1 1	Κρήτη	Η εξωστρέφεια της Ορθοδοξίας και ο ρόλος της στην κοινωνική διαπραγμάτευση.	Δεμερτζής, N. (2002).

Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων στην παρούσα εργασία ακολουθεί τη μεθοδολογική λογική της Θεματικής Ανάλυσης (Braun & Clarke, 2006). Βάσει αυτής της προσέγγισης, τα ερευνητικά δεδομένα δεν παρουσιάζονται απαντώντας μηχανικά και αποσπασματικά στο κάθε ερευνητικό ερώτημα. Αντίθετα, ομαδοποιούνται σε ευρύτερες θεματικές ενότητες που προέκυψαν επαγωγικά από τη μελέτη του υλικού. Ειδικά κατά την ανάλυση οπτικοακουστικών κειμένων, όπως τα τηλεοπτικά ντοκιμαντέρ, η εικόνα, το ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο και ο προφορικός λόγος δεν λειτουργούν ανεξάρτητα, αλλά εκπέμπουν το μήνυμά τους ταυτόχρονα (Rose, 2016). Ο τεχνητός διαχωρισμός τους σε ξεχωριστά υποκεφάλαια ανά ερώτημα θα ήταν μεθοδολογικά αδόκιμος και θα οδηγούσε σε συνεχείς πλεονασμούς (Bryman, 2016). Για να αποφευχθεί αυτός ο κατακερματισμός, τα δεκαπέντε επεισόδια του ερευνητικού δείγματος αναδιατάχθηκαν και οργανώθηκαν σε τρεις κεντρικές θεματικές ενότητες, με γνώμονα το κυρίαρχο κοινωνιολογικό τους γνώρισμα.

Η πρώτη θεματική ενότητα τιτλοφορείται «Η Βιωμένη Θρησκεία – Σωματικότητα, Υλικότητα και Λαϊκή Ευσέβεια». Εδώ εντάχθηκαν τα επεισόδια όπου η Εκκλησία δεν προβάλλεται ως αυστηρός θεσμός, αλλά ως μια καθημερινή, σωματική και συναισθηματική πρακτική (McGuire, 2008). Το επεισόδιο της Τήνου επιλέχθηκε διότι αναδεικνύει τον σωματικό πόνο και τη γονυκλισία ως επιτέλεση (performance) της πίστης και ως ανάγκη για ίαση. Στην ίδια λογική, η Λέσβος (Μανταμάδος) και η Σύμη (Πανορμίτης) εντάχθηκαν προκειμένου να εξεταστεί η υλικότητα της θρησκείας (Morgan, 2010), μέσα από απτά αντικείμενα όπως η ανάγλυφη εικόνα από χώμα, τα σιδερένια παπούτσια και τα μπουκάλια με τις προσευχές που ταξιδεύουν στη θάλασσα. Το στίγμα της απόλυτα συναισθηματικής και ενσώματης επαφής με το ιερό συμπληρώνουν τα Ιεροσόλυμα, με την αισθητηριακή επαφή των προσκυνητών με την Πέτρα της Αποκαθήλωσης, καθώς και τα Επτάνησα (Ζάκυνθος και Κεφαλονιά), τα οποία αποτυπώνουν την ιερή οικειότητα και την άμεση φυσική σχέση των ντόπιων με τα ιερά σκηνώματα (Orsi, 2005).

Η δεύτερη θεματική ενότητα αφορά τη «Συλλογική Μνήμη, την Εθνική Ταυτότητα και τη Διαχείριση του Τραύματος». Σε αυτή την ομάδα εντάχθηκαν επεισόδια που παρουσιάζουν την Ορθοδοξία ως κιβωτό της ιστορίας, αναδεικνύοντας την ταύτιση της θρησκευτικής με την εθνική ταυτότητα (Roudometof, 2014). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Κύπρος (Μονές Κύκκου, Μαχαιρά και Άγιος Λάζαρος), όπου αποτυπώνεται καθαρά η ενεργή συμμετοχή της Εκκλησίας στον απελευθερωτικό αγώνα της ΕΟΚΑ και ο εθναρχικός της ρόλος. Παράλληλα, το αφιέρωμα στην Καππαδοκία επιλέχθηκε για να εξεταστεί πώς τα ερειπωμένα μοναστήρια και τα ξυσμένα μάτια των Αγίων στις τοιχογραφίες λειτουργούν ως μηχανισμός διαχείρισης του συλλογικού τραύματος της προσφυγιάς, αποτελώντας μια «αλυσίδα μνήμης» (Hervieu-Léger, 2000). Η εικόνα της εθνικής ανθεκτικότητας απέναντι στις καταστροφές ολοκληρώνεται με την ιερή, άγρια γεωγραφία της Ευρυτανίας, καθώς και με τη φρουριακή αρχιτεκτονική στην Ύδρα και την Κρήτη (Μονή Γωνιάς), όπου τα μοναστήρια φέρουν εμφανή τα σημάδια του πολέμου.

Η τρίτη θεματική ενότητα εξετάζει την «Εκκλησία στη Δημόσια Σφαίρα: Επιστήμη, Διάλογος και Οικουμενικότητα». Σε αυτή την κατηγορία συγκεντρώθηκαν τα επεισόδια που προβάλλουν την εξωστρέφεια της Ορθοδοξίας

και τη συνδιαλλαγή της με τον σύγχρονο κόσμο (Hjarvard, 2011). Η Μονή Βλατάδων στη Θεσσαλονίκη επιλέχθηκε διότι αποδεικνύει την αρμονική συνύπαρξη της μοναστικής ζωής με την ακαδημαϊκή έρευνα, ενώ το Οικουμενικό Πατριαρχείο στην Κωνσταντινούπολη εντάχθηκε προκειμένου να αναδειχθεί η σύγχρονη απάντηση της Εκκλησίας στην οικολογική κρίση («Πράσινος Πατριάρχης») και τον διαθρησκευτικό διάλογο. Η ικανότητα της Εκκλησίας να παρεμβαίνει σε παγκόσμια ζητήματα βιοηθικής αποτυπώνεται επίσης στο επεισόδιο της Κρήτης μέσω της Ορθοδόξου Ακαδημίας. Τέλος, η Πάτμος και τα Ιωάννινα συμπεριλήφθηκαν στο δείγμα διότι τονίζουν την ιστορική συνομιλία της χριστιανικής πίστης με την κοσμική παιδεία, προβάλλοντας τον ορθολογισμό απέναντι στον θρησκευτικό φονταμενταλισμό.

4.2 Παρουσίαση των ερευνητικών ερωτημάτων

4.2.1 Βιωμένη Θρησκεία-Σωματικότητα, Υλικότητα και Λαϊκή Ευσέβεια

Η οπτική αφήγηση του επεισοδίου εστιάζει στην ανάδειξη της **Τήνου** ως ενός «ιερού τοπίου» όπου η πίστη αποκτά υλική και σωματική υπόσταση. Η σκηνοθεσία χρησιμοποιεί συστηματικά κοντινά πλάνα (close-ups) στα αναρίθμητα τάματα που καλύπτουν την εικόνα και τον ναό, μετατρέποντας τα αντικείμενα σε φορείς προσωπικών ιστοριών και θαυμάτων (Dubisch, 1995). Κυρίαρχο στοιχείο αποτελεί η κινηματογράφηση της ενσώματης λατρείας: η κάμερα ακολουθεί τους προσκυνητές που ανεβαίνουν γονυπετείς τη λεωφόρο της Μεγαλόχαρης, αναδεικνύοντας τον σωματικό πόνο ως μέσο πνευματικής κάθαρσης. Η αισθητική του λευκού τινιακού μαρμάρου και η σύνδεση με την τέχνη (Σχολή Καλών Τεχνών Πύργου) οπτικοποιούν την Ορθοδοξία ως «πολιτισμικό κεφάλαιο», όπου το κάλλος και η πίστη συνυπάρχουν οργανικά (Μποζίνης, 2014).

Το επεισόδιο παρουσιάζει την Εκκλησία της Τήνου, μέσω του Πανελληνίου Ιερού Ιδρύματος Ευαγγελιστρίας (Π.Ι.Ι.Ε.), ως έναν δυναμικό και σύγχρονο οργανισμό. Η παράδοση δεν παραμένει στάσιμη, αλλά μεταστοιχείωνεται σε κοινωνικό έργο: η διαχείριση των πόρων του Ιδρύματος για υποτροφίες, γηροκομεία και υγειονομική περίθαλψη αποδεικνύει τη λειτουργία της θρησκείας στη «δημόσια σφαίρα» (Γιαγκάζογλου, 2014). Παράλληλα, η σειρά απαντά στις προκλήσεις της νεωτερικότητας (άγχος, ανασφάλεια) προβάλλοντας τον ναό ως ένα «μεγάλο ψυχοθεραπευτήριο». Η ιστορική συνέχεια από την Επανάσταση του 1821 μέχρι

τον τορπιλισμό της «Έλλης» το 1940 θωρακίζει τη συλλογική ταυτότητα απέναντι στην ισοπεδωτική δύναμη της παγκοσμιοποίησης (Μακρίδης, 2004).

Ο λόγος των συνεντευξιαζόμενων (Μητροπολίτης, ιερείς, μοναχές, κάτοικοι) προσδίδει στο ντοκιμαντέρ μια βαθιά βιωματική αυθεντικότητα (Βαν Μπούσχοτεν, 2011· Gillespie, 2006). Οι μαρτυρίες δεν περιορίζονται σε θεολογικά δόγματα, αλλά εστιάζουν στο «θαύμα» ως απάντηση στον ανθρώπινο πόνο. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις διηγήσεις για ιάσεις ασθενών (π.χ. το παιδί στο νοσοκομείο, ο τυφλός που είδε την πορτοκαλιά). Το κεντρικό μήνυμα που μεταδίδεται στον σύγχρονο άνθρωπο είναι αυτό της ελπίδας και της μητρικής προστασίας. Η Εκκλησία παρουσιάζεται ως ένα «νοσοκομείο ψυχών» που αγκαλιάζει αδιακρίτως κάθε άνθρωπο, προσφέροντας νόημα στην προσωπική τραγωδία (Θερμός, 2008· McGuire, 2008).

Η οπτική αφήγηση στο επεισόδιο της **Λέσβου** επικεντρώνεται στην ανάδειξη της ιερής υλικότητας. Η σκηνοθεσία χρησιμοποιεί χαμηλό φωτισμό για να ενισχύσει τη μυσταγωγία, ενώ τα κοντινά πλάνα στο ανάγλυφο πρόσωπο του Ταξιάρχη από χρώμα και αίμα προσδίδουν μια αίσθηση ζωντάνιας και σωματικής παρουσίας. Τα οπτικά μοτίβα, όπως οι προθήκες με τα φθαρμένα σιδερένια παπούτσια, λειτουργούν ως υλικές αποδείξεις του θρύλου, μετατρέποντας το μεταφυσικό σε ορατό στοιχείο της πραγματικότητας. Η αισθητική αυτή υποβάλλει στον θεατή το δέος της άμεσης επαφής με το θείο, ακολουθώντας τις αρχές της οπτικής κουλτούρας (Μποζίνης, 2014· Rose, 2016).

Η σειρά παρουσιάζει τη Μονή Ταξιάρχη και τη Μονή Λιμώνος ως ζωντανούς οργανισμούς που διαφυλάσσουν την ιστορική μνήμη ενώ ταυτόχρονα ανταποκρίνονται στις σύγχρονες ανάγκες. Η παράδοση του Αρχαγγέλου ως προστάτη των συνόρων και της Πολεμικής Αεροπορίας συνδέει τη θρησκευτική πίστη με την εθνική ασφάλεια σε μια ακριτική περιοχή. Επιπλέον, η ιστορία του γιαπωνέζικου σπαθιού αναδεικνύει την παγκοσμιοποίηση του θρησκευτικού βιώματος, δείχνοντας πώς μια τοπική λατρεία υπερβαίνει τα γεωγραφικά σύνορα και ενσωματώνεται στη σύγχρονη διεθνή πραγματικότητα (Ρουδομέτωφ, 2010· Μακρίδης, 2004).

Οι μαρτυρίες του κλήρου και των λαϊκών προσδίδουν στο ντοκιμαντέρ μια αίσθηση βιωμένης θρησκείας. Οι συνεντεύξεις εστιάζουν σε προσωπικές εμπειρίες

και θαύματα, όπως η θεραπεία της γυναίκας με καρκίνο, προσφέροντας μια αυθεντική φωνή στον ανθρώπινο πόνο. Το κεντρικό μήνυμα είναι αυτό της εγρήγορσης και της διαρκούς παρουσίας του ιερού στην καθημερινότητα. Η Εκκλησία προβάλλεται ως ένα καταφύγιο ελπίδας και ψυχολογικής θωράκισης, όπου ο Άγιος δεν είναι μια απόμακρη οντότητα αλλά ένας ενεργός προστάτης της κοινότητας (Βαν Μπούσχοτεν, 2011· McGuire, 2008).

Η οπτική αφήγηση στα **Επτάνησα** επικεντρώνεται στην αναπαράσταση της ενσώματης λατρείας και της ιερής οικειότητας (McGuire, 2008). Η σκηνοθεσία χρησιμοποιεί χαμηλές γωνίες λήψης (low angle shots) για να καταγράψει το ανθρωπινό χαλί των πιστών στην Κεφαλονιά (Μποζίνης, 2014· Rose, 2016). Πάνω από τους οποίους διέρχεται το σκηνώμα του Αγίου Γερασίμου, αναδεικνύοντας τη σωματική συμμετοχή στο θείο. Η κάμερα διεισδύει στο στενό ασκητήριο του Αγίου, χρησιμοποιώντας το φυσικό ημίφως για να υποβάλει στον θεατή την αίσθηση της άσκησης. Παράλληλα, η ηχητική αισθητική διαφοροποιείται μέσω της επτανησιακής πολυφωνίας και των εκκλησιαστικών ύμνων που θυμίζουν δυτική χορωδία, υπογραμμίζοντας την πολιτισμική ιδιαιτερότητα του Ιονίου. Η οπτική αυτή προσέγγιση μετατρέπει το βλέμμα σε μια εμπειρία συναισθηματικής μέθεξης (Morgan, 2012).

Το επεισόδιο αναδεικνύει την ικανότητα της Ορθόδοξης παράδοσης να επιβιώνει και να ρυθμίζει τη ζωή σε σύγχρονα, κοσμοπολίτικα νησιά. Η Εκκλησία παρουσιάζεται ως ο κυματοθραύστης της κοινωνικής συνοχής, ιδιαίτερα μέσα από την αναφορά στους καταστροφικούς σεισμούς του 1953. Η ανοικοδόμηση των ναών της Ζακύνθου και της Κεφαλονιάς προβάλλεται ως πράξη εθνικής και πνευματικής ανθεκτικότητας (Λιάκος, 2007). Η σειρά γεφυρώνει το παρελθόν με τη νεωτερικότητα παρουσιάζοντας τους Αγίους όχι ως ιστορικά λείψανα, αλλά ως ενεργούς συμπολίτες και προστάτες που απαντούν στις σύγχρονες ψυχολογικές πιέσεις και στην ανάγκη για ταυτότητα σε έναν παγκοσμιοποιημένο κόσμο (Παπαγεωργίου, 2015).

Οι προσωπικές μαρτυρίες των κατοίκων και του κλήρου προσδίδουν στο ντοκιμαντέρ μια αύρα ιερής οικειότητας. Ο τρόπος που οι πιστοί προσφωνούν τον Άγιο Διονύσιο ως Αφέντη ή περιγράφουν τη στιγμή που ο Άγιος στέκεται όρθιος στη θύρα της λάρνακας, μαρτυρεί μια σχέση διαπροσωπική και βιωματική (Καρασαββίδου, 2012). Οι διηγήσεις για θαύματα, όπως η θεραπεία του τυφλού

παιδιού στη Ζάκυνθο, λειτουργούν ως επικύρωση της αυθεντικότητας του θρησκευτικού λόγου. Το κυρίαρχο μήνυμα είναι αυτό της συγχώρεσης και της πνευματικής αυτάρκειας. Η Εκκλησία προβάλλεται ως ένας ζωντανός οργανισμός που προσφέρει καταφύγιο και ελπίδα, υπενθυμίζοντας στον σύγχρονο άνθρωπο τη σημασία των πνευματικών ριζών (Mitchell, 2012).

Η οπτική αφήγηση στην **Ιερουσαλήμ** επικεντρώνεται στην ανάδειξη της πόλης ως του απόλυτου ιερού κέντρου της χριστιανοσύνης. Η σκηνοθεσία υιοθετεί την αισθητική της απτικής οπτικότητας (Marks, 2000), εστιάζοντας στις κινήσεις των πιστών που αγγίζουν την Πέτρα της Αποκαθήλωσης και τον Πανάγιο Τάφο. Η χρήση του φωτός παίζει καθοριστικό ρόλο, ειδικά στην αναπαράσταση της τελετής του Αγίου Φωτός, όπου η κάμερα καταγράφει τη μετάβαση από το σκοτάδι στο εκτυφλωτικό φως, συμβολίζοντας την Ανάσταση. Τα πλάνα από τα στενά σοκάκια της παλαιάς πόλης και η συνύπαρξη των τριών θρησκευτικών κοινοτήτων οπτικοποιούν μια θεοκρατική ατμόσφαιρα, όπου η εικόνα λειτουργεί ως αγωγός θείας ενέργειας. Η αισθητική αυτή επιδιώκει να καταστήσει τον θεατή κοινωνό του ιερού χώρου, μετατρέποντας την οπτική πληροφορία σε βιωματική εμπειρία (Μποζίνης, 2014· Rose, 2016).

Το επεισόδιο αναδεικνύει την Ιερουσαλήμ ως έναν τόπο όπου η μακραίωνη παράδοση συναντά τις προκλήσεις της σύγχρονης επιστήμης και της πολιτικής πραγματικότητας. Κεντρικό σημείο αναφοράς αποτελεί η αποκατάσταση του Ιερού Κουβουκλίου του Παναγίου Τάφου από τη διεπιστημονική ομάδα του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου. Η σειρά προβάλλει πώς η τεχνολογία αιχμής χρησιμοποιείται για τη διάσωση του σημαντικότερου μνημείου της χριστιανοσύνης. Η επιστημονική ομάδα του Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου χρησιμοποίησε αρχικά τη μέθοδο της τρισδιάστατης σάρωσης με λέιζερ (laser scanning) για την πλήρη γεωμετρική τεκμηρίωση του μνημείου και τη δημιουργία ενός ακριβούς ψηφιακού ομοιώματος. Για τη διάγνωση της εσωτερικής δομής της ιστορικής τοιχοποιίας και των θεμελίων, επιστρατεύτηκαν μη καταστρεπτικές τεχνικές ελέγχου, όπως το γεωραντάρ (GPR) και οι υπέρηχοι, οι οποίες επέτρεψαν τον εντοπισμό ρωγμών και κενών χωρίς να προκληθεί η παραμικρή φθορά στο ιερό υπόστρωμα του βράχου (Μοροπούλου, Α. 2018), αποδεικνύοντας ότι η Εκκλησία είναι ένας ζωντανός οργανισμός που συνομιλεί με τη νεωτερικότητα.

Επιπλέον, η αναφορά στο στάτους κβο και στη συμφωνία του Πατριάρχη Σωφρονίου υπογραμμίζει τη διαχρονική διπλωματία του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων και την ικανότητά του να διατηρεί την ειρηνική συνύπαρξη σε ένα εκρηκτικό σύγχρονο περιβάλλον (Μακρίδης, 2004· Ρουδομέτωφ, 2010).

Οι μαρτυρίες του Πατριάρχη Θεοφίλου Γ', του Αρχιεπισκόπου Αριστάρχου και της επιστημονικής ομάδας προσδίδουν στο ντοκιμαντέρ υψηλό κύρος και αυθεντικότητα. Ο λόγος του Πατριάρχη δεν είναι μόνο θεολογικός αλλά και συμφιλιωτικός, τονίζοντας το μήνυμα της ειρήνης και της αγάπης προς τον πλησίον, ακόμη και προς τους εχθρούς. Η βιωματική μαρτυρία των πιστών που περιγράφουν την αλλοίωση που αισθάνονται στον ιερό χώρο ενισχύει την αίσθηση της βιωμένης θρησκείας. Η ανάλυση υιοθετεί το θεωρητικό σχήμα της βιωμένης θρησκείας, το οποίο εστιάζει στην ενσώματη και υλική διάσταση της πίστης, αναδεικνύοντας τον τρόπο με τον οποίο οι πιστοί νοσηματοδοτούν την καθημερινότητά τους μέσα από θρησκευτικές πρακτικές που υπερβαίνουν το επίσημο δόγμα (McGuire, 2008· Παπαγεωργίου, 2015). Το κεντρικό μήνυμα που μεταδίδεται είναι ότι η Ιερουσαλήμ αποτελεί την πηγή της ελπίδας για όλη την ανθρωπότητα, με την Εκκλησία να λειτουργεί ως θεματοφύλακας της ιερής ιστορίας και της οικουμενικής αλήθειας (Γιαγκάζογλου, 2014· Παπαγεωργίου, 2015).

Η οπτική αφήγηση στο συγκεκριμένο επεισόδιο διαφοροποιείται ανάλογα με τον τόπο, αναδεικνύοντας δύο διαφορετικές πτυχές της Ορθοδοξίας. Στην **Ύδρα**, η κάμερα εστιάζει στην αρχοντιά και τον φρουριακό χαρακτήρα των μονών, χρησιμοποιώντας πανοραμικά πλάνα που συνδέουν τα μοναστήρια με τη θάλασσα και τον απελευθερωτικό αγώνα. Αντίθετα, στην **Αίγινα**, η αισθητική μετατοπίζεται στην ιερή υλικότητα και τη θεραπευτική διάσταση. Η σκηνοθεσία χρησιμοποιεί κοντινά πλάνα στα προσωπικά αντικείμενα του Αγίου Νεκταρίου και στα σφουγγάρια που άφησαν ως τάματα οι σφουγγαράδες (Μποζίνης, 2014). Ιδιαίτερη σημασία έχει η κινηματογράφηση του δωματίου στο Αρεταίειο Νοσοκομείο, όπου το ημίφως και η λιτότητα του χώρου οπτικοποιούν την αγιότητα μέσα στον σύγχρονο αστικό ιστό. Η οπτική αυτή προσέγγιση μετατρέπει το ιστορικό μνημείο σε βιωματικό χώρο ίασης (Μποζίνης, 2014· Rose, 2016).

4.2.2 Μνήμη, Εθνική Ταυτότητα και Διαχείριση του Τραύματος

Η οπτική αφήγηση του επεισοδίου εστιάζει στην ανάδειξη της **Κύπρου** ως μιας ιερής γεωγραφίας που συνδέει τη βυζαντινή κληρονομιά με τους σύγχρονους εθνικούς αγώνες. Η σκηνοθεσία αξιοποιεί πανοραμικά πλάνα (Bordwell & Thompson, 2011) από τις βουνοπλαγιές του Τροόδου για να ορίσει τη Μονή Μαχαιρά ως ένα πνευματικό προπύργιο. Η κάμερα επιμένει σε κοντινές λήψεις (Μποζίνης, 2014), στην εικόνα της Παναγίας της Μαχαιριώτισσας, αναδεικνύοντας την υλικότητα της πίστης μέσα από την ιστορική αναφορά στο ιερό κειμήλιο. Στον Ναό του Αγίου Λαζάρου στη Λάρνακα, η αισθητική μετατοπίζεται στην απτική οπτικότητα, καταγράφοντας την κίνηση των προσκυνητών που εισέρχονται στο υπόγειο μνήμα για να έρθουν σε επαφή με τη λάρνακα. Η διαχείριση του φωτός και της σκιάς στους λίθινους όγκους του ναού ενισχύει την αίσθηση της αρχαιότητας και της βιωματικής σύνδεσης με το θαύμα της ανάστασης, μετατρέποντας την οπτική πληροφορία σε εμπειρία μέθεξης (Μποζίνης, 2014· Rose, 2016).

Το επεισόδιο αναδεικνύει τη δυναμική της ορθόδοξης παράδοσης να μετασχηματίζεται σε ουσιαστική κοινωνική δράση μέσα στο σύγχρονο περιβάλλον (Γιαγκάζογλου, 2014· Παπαγεωργίου, 2013. Κεντρικό σημείο της αφήγησης αποτελεί η παρουσίαση της θεραπευτικής κοινότητας Αγία Σκέπη, η οποία λειτουργεί υπό την αιγίδα της Μονής Μαχαιρά για την απεξάρτηση από τα ναρκωτικά. Στο πλαίσιο αυτό, η Εκκλησία δεν προβάλλεται μόνο ως θεσμός μνήμης —συνδεδεμένος με ιστορικές μορφές όπως ο Γρηγόρης Αυξεντίου— αλλά ως ένας ζωντανός οργανισμός που παρεμβαίνει στη δημόσια σφαίρα για να καλύψει το υπαρξιακό κενό του σύγχρονου ανθρώπου. Η σειρά γεφυρώνει το ιστορικό παρελθόν με τις σημερινές προκλήσεις, προβάλλοντας τη θρησκεία ως μηχανισμό κοινωνικής επανένταξης και ψυχολογικού καταφυγίου απέναντι στις παθογένειες της νεωτερικότητας (Γιαγκάζογλου, 2014· Μακρίδης, 2004).

Οι μαρτυρίες του Επισκόπου Λήδρας Επιφανίου και των μελών της θεραπευτικής κοινότητας προσφέρουν στο ντοκιμαντέρ μια βαθιά βιωματική αυθεντικότητα. Ο λόγος των πρώην χρηστών, οι οποίοι περιγράφουν την πορεία τους προς την απεξάρτηση μέσω της κοινοτικής ζωής και της πνευματικής καθοδήγησης, επικυρώνει το κοινωνικό μήνυμα της Εκκλησίας ως εναλλακτικής οικογένειας (Θερμός, 2008). Παράλληλα, η διήγηση για το βίωμα του Αγίου Λαζάρου μετά την ανάστασή του λειτουργεί ως πνευματικό υπόδειγμα ταπεινοφροσύνης για τον

θεατή. Το τελικό μήνυμα που μεταδίδεται είναι αυτό της ελπίδας και της διαρκούς δυνατότητας για αναγέννηση, παρουσιάζοντας την πίστη ως μια έμπρακτη διαδικασία σωτηρίας και αγάπης που παραμένει επίκαιρη και αποτελεσματική (Παπαγεωργίου, 2015).

Η οπτική αφήγηση στην **Καππαδοκία** επικεντρώνεται στην ανάδειξη ενός τραυματισμένου ιερού τοπίου που λειτουργεί ως φυσική κιβωτός της μνήμης. Η σκηνοθεσία αξιοποιεί την αντίθεση ανάμεσα στο απέραντο φως των πανοραμικών λήψεων από αερόστατο και το ημίφως των υπόγειων πόλεων και των λαξευμένων ναών (Βαμβακίδου, 2010). Η κάμερα επιμένει σε κοντινά πλάνα στις φθαρμένες τοιχογραφίες, εστιάζοντας στα ξυσμένα μάτια των Αγίων, μια οπτική επιλογή που αναδεικνύει το ιστορικό τραύμα του ξεριζωμού και τη σιωπή των αιώνων. Η αισθητική αυτή μετατρέπει τη γεωλογική ιδιομορφία σε θεολογικό και εθνικό σύμβολο, όπου ο βράχος δεν αποτελεί απλώς υλικό, αλλά το τελευταίο καταφύγιο μιας ταυτότητας που αρνείται να σβήσει. Η χρήση της κίνησης της κάμερας μέσα στους στενούς λαβυρίνθους υποβάλλει στον θεατή την αίσθηση της εσωτερικότητας και της ιστορικής συνέχειας, ακολουθώντας τις αρχές της οπτικής επικοινωνίας για την αναπαράσταση του ιερού (Μποζίνης, 2014· Rose, 2016).

Το επεισόδιο αναδεικνύει την ικανότητα της Ορθόδοξης παράδοσης να επαναπροσδιορίζεται μέσα στο σύγχρονο, εκκοσμικευμένο περιβάλλον. Η τέλεση της θείας λειτουργίας από τον Οικουμενικό Πατριάρχη σε μουσειακούς πλέον χώρους, όπως στη Σινασό και την Αραβισό, αποτελεί μια πράξη «θρησκευτικής διπλωματίας» που γεφυρώνει το τραύμα του 1924 με το σήμερα. Η σειρά παρουσιάζει την Ορθοδοξία όχι ως έναν απολιθωμένο θεσμό, αλλά ως μια δυναμική συνιστώσα της συλλογικής ταυτότητας που καταφέρνει να επιβιώνει και να νοηματοδοτεί τη σύγχρονη ζωή, ακόμη και σε συνθήκες πολιτισμικής αποκοπής. Η Καππαδοκία προβάλλεται ως το πνευματικό θεμέλιο πάνω στο οποίο η νεωτερικότητα αναζητά την αυθεντικότητα και την ιστορική της συνέχεια (Κοκοσαλάκης, 2004).

Οι μαρτυρίες του κλήρου και των απογόνων προσφύγων προσδίδουν στο ντοκιμαντέρ μια εγκυρότητα βιωματική (Hirsch, 2012). Ο λόγος του Πατριάρχη Βαρθολομαίου, ο οποίος συνδέει τη δική του διακονία με τις μορφές των Μεγάλων

Πατέρων, και οι αφηγήσεις των λαϊκών για τις εικόνες-κειμήλια που έφεραν οι πρόγονοί τους από τη Μαλακοπή, συγκροτούν μια «αλυσίδα μνήμης». Το κεντρικό μήνυμα είναι αυτό της ανθεκτικότητας: η Εκκλησία παρουσιάζεται ως η μοναδική «κιβωτός» που μπορεί να διασώσει την ουσία του ελληνισμού και της χριστιανοσύνης απέναντι στον χρόνο και τον ξεριζωμό, προσφέροντας ελπίδα και ενοποιητική ταυτότητα στους πιστούς (Hervieu-Léger, 2000· Παπαγεωργίου, 2015).

Η οπτική αφήγηση στην **Ευρυτανία** επικεντρώνεται στην ανάδειξη του «υψηλού» (sublime) (Burke, 1990· Brady, 2013· Στεφάνου, 2005), μέσα από την άγρια και επιβλητική φύση των Αγράφων, η οποία λειτουργεί ως προστατευτικό κέλυφος του ιερού. Η σκηνοθεσία χρησιμοποιεί ευρεία πανοραμικά πλάνα των ορεινών όγκων για να υποβάλει την αίσθηση του δέους, ενώ η κάμερα διεισδύει στο εσωτερικό του Ιερού Σπηλαίου στον Προυσό, όπου το ημίφως και η τραχύτητα του βράχου οπτικοποιούν την ασκητική παράδοση. Η αισθητική αυτή επιλογή συνδέει το φυσικό τοπίο με την πνευματικότητα, μετατρέποντας τη γεωγραφία σε ιερή τοπογραφία. Η εστίαση στα «Πατήματα της Παναγίας» και στον «Θώρακα» του Καραϊσκάκη αναδεικνύει την απτική διάσταση της πίστης, όπου τα υλικά ίχνη της ιστορίας καθίστανται οπτικά τεκμήρια μιας διαχρονικής παρουσίας του θείου στον χώρο (Κυρτάτας, 2000· Bozinis, 2014).

Το επεισόδιο παρουσιάζει τα μοναστήρια της Ευρυτανίας ως διαχρονικά προπύργια της εθνικής και θρησκευτικής ταυτότητας που επιβιώνουν μέσα από διαδοχικές καταστροφές και αναγεννήσεις. Η Μονή Τάτταρνας, χαρακτηριζόμενη ως «βασιλομονάστηρο», προβάλλεται ως ένας θεσμός που γεφυρώνει τη βυζαντινή αίγλη με τον απελευθερωτικό αγώνα του 1821 και τη σύγχρονη ανάγκη για πνευματικό καταφύγιο (Νιτσιάκος, 2015). Η σειρά αναδεικνύει πώς η παράδοση μετασχηματίζεται σε μηχανισμό επιβίωσης: από τη λειτουργία των μονών ως κέντρων εφοδιασμού των αγωνιστών, στη σημερινή τους δράση ως πόλων θρησκευτικού τουρισμού και κοινωνικής στήριξης. Η θρησκεία εδώ δεν είναι μια αποκομμένη ανάμνηση, αλλά μια ζωντανή κοινωνική δομή που προσφέρει νόημα και ελπίδα απέναντι στην κρίση και την αβεβαιότητα της νεωτερικότητας (Μακρίδης, 2004).

Οι μαρτυρίες των μοναχών, όπως του πατρός Γερασίμου και του Ηγουμένου Δοσιθέου, συνδέουν την προσωπική άσκηση με τη συλλογική μοίρα του έθνους. Ο

λόγος τους, λιτός και αυστηρός όπως το τοπίο της Ευρυτανίας, μεταφέρει το μήνυμα της ανθεκτικότητας και της πνευματικής εγρήγορσης (Νιτσιάκος, 2016). Η διήγηση για το θαύμα της διάσωσης των κειμηλίων από τις κατολισθήσεις και τις πυρκαγιές λειτουργεί ως πνευματικό υπόδειγμα για τον σύγχρονο θεατή, προτρέποντάς τον σε μια υπαρξιακή αναγέννηση. Το κεντρικό μήνυμα είναι ότι η πίστη αποτελεί το «χέρι του Κυρίου» που αποτρέπει τον πνιγμό του ανθρώπου μέσα στις δυσκολίες της ζωής, προβάλλοντας το μοναστήρι ως το απόλυτο κέντρο αναφοράς και ελπίδας (Παπαγεωργίου, 2015).

4.2.3 Εκκλησία στη Δημόσια Σφαίρα: Επιστήμη, Διάλογος και Οικουμενικότητα»

Η οπτική αφήγηση στην Ιερά Μονή Βλατάδων, στη **Θεσσαλονίκη** επικεντρώνεται στην ανάδειξη της Θεσσαλονίκης ως του κορυφαίου πνευματικού κέντρου της Παλαιολόγειας περιόδου. Η σκηνοθεσία χρησιμοποιεί πανοραμικά πλάνα από την Άνω Πόλη, τοποθετώντας το μνημείο σε μια προνομιακή θέση θέασης ολόκληρης της πόλης και του Θερμαϊκού, συμβολίζοντας την πνευματική εποπτεία (Μποζίνης, 2014). Η κάμερα εστιάζει στις λεπτομέρειες της βυζαντινής τοιχοδομίας και στα σπαράγματα των τοιχογραφιών του 14ου αιώνα, αναδεικνύοντας την αισθητική της «Παλαιολόγειας Αναγέννησης». Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στον εσωτερικό διάκοσμο του καθολικού και του μετοχίου του Αγίου Νικολάου του Ορφανού, όπου η οπτική αφήγηση ακολουθεί την υψηλή πνευματικότητα και την εκφραστικότητα των μορφών, μετατρέποντας την εικόνα σε θεολογική μαρτυρία (Γκιολές, 2005).

Το επεισόδιο προβάλλει τη Μονή Βλατάδων ως ένα δυναμικό σταυροδρόμι όπου η βυζαντινή παράδοση συναντά τη σύγχρονη επιστημονική έρευνα. Η λειτουργία του Πατριαρχικού Ιδρύματος Πατερικών Μελετών εντός της μονής αποτελεί το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα γεφύρωσης της παράδοσης με τη νεωτερικότητα (Κοκοσαλάκης, 2004). Η χρήση τεχνολογιών αιχμής, όπως η ψηφιοποίηση των μικροταινιών των χειρογράφων του Αγίου Όρους (Πασχαλίδης, Σ. Δ. 2018), αναδεικνύει την Εκκλησία ως έναν οργανισμό που αξιοποιεί τα σύγχρονα μέσα για τη διαφύλαξη και προβολή της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς. Η θρησκεία εδώ δεν περιορίζεται στο τελετουργικό, αλλά επεκτείνεται στην παραγωγή γνώσης και στην ακαδημαϊκή εξωστρέφεια,

καθιστώντας το μοναστήρι ένα διεθνές κέντρο πατερικής γραμματείας (Γιαγκάζογλου, 2014).

Οι μαρτυρίες του Επισκόπου Αμορίου Νικηφόρου και των επιστημόνων του Ιδρύματος προσδίδουν στο ντοκιμαντέρ μια διπλή εγκυρότητα, πνευματική και ακαδημαϊκή. Ο λόγος του Ηγουμένου εστιάζει στη βιωματική σχέση του πιστού με τον Άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά και τη συνεχή λειτουργία της μονής από τον 14ο αιώνα, προσφέροντας ένα μήνυμα ανθεκτικότητας και πνευματικής συνέχειας. Παράλληλα, οι μαρτυρίες ξένων ερευνητών επιβεβαιώνουν την οικουμενικότητα του μηνύματος της Ορθοδοξίας, παρουσιάζοντας τη μονή ως μια «ανοιχτή αγκαλιά» που προσφέρει παρηγοριά και γνώση (Παπαγεωργίου, 2015). Το κεντρικό μήνυμα είναι ότι η πίστη και η επιστήμη μπορούν να συνυπάρχουν αρμονικά, δημιουργώντας έναν χώρο όπου ο σύγχρονος άνθρωπος μπορεί να βρει απαντήσεις στα υπαρξιακά του ερωτήματα (Μακρίδης, 2004).

Η οπτική αφήγηση στην **Κωνσταντινούπολη** επικεντρώνεται στην ανάδειξη της πόλης ως ενός διαχρονικού κέντρου που ισορροπεί ανάμεσα στο αυτοκρατορικό μεγαλείο και την πνευματική εσωτερικότητα. Η σκηνοθεσία υιοθετεί μια αισθητική που αντιπαραβάλλει τον επιβλητικό όγκο της Αγίας Σοφίας με την ταπεινή αλλά ακτινοβόλο παρουσία του Πατριαρχείου στο Φανάρι (Μποζίνης, 2014). Η κάμερα εστιάζει στον «αιωρούμενο» τρούλο της Αγίας Σοφίας, χρησιμοποιώντας το φως ως δομικό στοιχείο που αντανακλάται στα χρυσά ψηφιδωτά της Δέησης, υποβάλλοντας την αίσθηση του ουράνιου στον επίγειο χώρο. Αντίστοιχα, στον Ναό του Αγίου Γεωργίου, η οπτική αφήγηση εστιάζει στην «ιερή σκηνογραφία» των κειμηλίων, όπως η Στήλη της Φραγκελώσεως, μετατρέποντας τον περιορισμένο χώρο σε μια οικουμενική κιβωτό. Η χρήση κοντινών πλάνων στις Λάρνακες των Αγίων γυναικών και στο Άγιο Μύρο αναδεικνύει την υλικότητα της πίστης και τη συνέχεια της βυζαντινής αισθητικής στη μεταβυζαντινή περίοδο (Runciman, 2005).

Το επεισόδιο αναδεικνύει το Οικουμενικό Πατριαρχείο ως έναν θεσμό που καταφέρνει να διατηρεί την οντότητά του επί 17 αιώνες, γεφυρώνοντας το

βυζαντινό παρελθόν με τις προκλήσεις του σύγχρονου κόσμου. Η σειρά προβάλλει τη Θεολογική Σχολή της Χάλκης ως το κατεξοχήν σύμβολο αυτής της γεφύρωσης, όπου η πλούσια βιβλιοθήκη και η ακαδημαϊκή παράδοση συναντούν τη θλιβερή νεωτερικότητα της σιωπής από το 1971 (Alexandris, A. 1992). Η θρησκεία εδώ δεν παρουσιάζεται ως απομονωμένο δόγμα, αλλά ως ένας ζωντανός οργανισμός που παράγει πολιτισμό και πνευματική ηγεσία για 300 εκατομμύρια πιστούς (Κοκοσαλάκης, 2004). Η παρουσίαση του κήπου της Αγίας Γραφής στη Χάλκη, με τη συλλογή φυτών που αναφέρονται στις γραφές, αποτελεί μια πρωτότυπη σύγχρονη προσέγγιση που συνδέει τη θεολογία με την περιβαλλοντική ευαισθησία και την εκπαίδευση, αναδεικνύοντας την οικουμενική διάσταση του Φαναρίου (Βαβρίτσας, 2015).

Οι μαρτυρίες του κλήρου, όπως του πατρός Βησσαρίωνα και του πατρός Γρηγορίου, προσδίδουν στο ντοκιμαντέρ μια βαθιά βιωματική εγκυρότητα, καθώς οι ίδιοι αποτελούν τους συνεχιστές μιας μακραίωνης διακονίας. Η αναφορά στη σφραγισμένη κεντρική πύλη προς τιμήν του Πατριάρχη Γρηγορίου Ε΄ λειτουργεί ως μια ισχυρή οπτική και προφορική μαρτυρία για το ιστορικό τραύμα και τη θυσιαστική ταυτότητα του θεσμού (Παπαγεωργίου, 2015). Το κεντρικό μήνυμα που μεταδίδεται είναι αυτό του «φωτός» και της «σοφίας» που υπερβαίνουν την ύλη και το χρόνο. Η Εκκλησία προβάλλεται ως η «απαντοχή του γένους», ένας ακρογωνιαίος λίθος που προσφέρει ελπίδα και νόημα, υπενθυμίζοντας ότι η πνευματική δύναμη δεν εξαρτάται από τα τετραγωνικά μέτρα αλλά από την αλήθεια και τη συνέχεια της μαρτυρίας (Μακρίδης, 2004).

Η οπτική αφήγηση στο επεισόδιο των **Ιωαννίνων** επικεντρώνεται στην ανάδειξη της λίμνης Παμβότιδας ως ενός υγρού κατόπτρου που αντανakλά την πολυπολιτισμική ιστορία της πόλης. Η σκηνοθεσία χρησιμοποιεί πανοραμικά πλάνα που συνδέουν το Κάστρο με το Νησί, δημιουργώντας μια αίσθηση ιστορικής συνέχειας (Σκαρπέλος, 2011· Zettl, 2013).

. Η κάμερα διεισδύει στα μοναστήρια του Νησιού (Φιλανθρωπινών, Στρατηγοπούλου, Προδρόμου), εστιάζοντας στις σπάνιες μεταβυζαντινές τοιχογραφίες. Ιδιαίτερο αισθητικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η καταγραφή των επτά σοφών της αρχαιότητας στον νάρθηκα της Μονής Φιλανθρωπινών, μια οπτική επιλογή που υπογραμμίζει τη σύνδεση του αρχαίου ελληνικού πνεύματος με τη χριστιανική παράδοση (Αχειμάστου-Ποταμιάνου, 1983· Καλοκύρης, 1970). Η

αισθητική της «σχολής της βορειοδυτικής Ελλάδας» αναδεικνύεται μέσα από κοντινά πλάνα που αποδίδουν την πνευματικότητα και την ένταση των μορφών, χρησιμοποιώντας το φυσικό φως και τη σκιά για να δημιουργήσουν μια μυσταγωγική ατμόσφαιρα (Μποζίνης, 2014· Γκιολές, 2005).

Οι μαρτυρίες του Μητροπολίτη Ιωαννίνων Μαξίμου, των μοναχών και των εθελοντών προσδίδουν στο ντοκιμαντέρ μια βαθιά βιωματική εγκυρότητα. Ο λόγος του Μητροπολίτη εστιάζει στην ενότητα του ελληνισμού και της ορθοδοξίας ως ενός δώρου που προσφέρει ιστορική συνέχεια και ελπίδα. Η συγκινητική μαρτυρία για τη ζωή και το έργο του Γέροντα Αθανασίου στη Δουραχάνη μεταφέρει το μήνυμα της «αγάπης, της συγχώρεσης και της προόδου», παρουσιάζοντας την πίστη ως μια δύναμη που μπορεί να κάνει θαύματα στην καθημερινότητα. Το κεντρικό μήνυμα είναι ότι τα μοναστήρια παραμένουν «κυψέλες πνευματικότητας» που ακτινοβολούν φως και αλληλεγγύη, προσφέροντας στον σύγχρονο άνθρωπο έναν σταθερό προσανατολισμό μέσα στις προκλήσεις των καιρών (Μακρίδης, 2004· Παπαγεωργίου, 2015).

Η οπτική αφήγηση στο επεισόδιο για την **Πάτμο** επικεντρώνεται στην ανάδειξη του νησιού ως ενός «θεοβάδιστου» χώρου, όπου το φυσικό τοπίο ταυτίζεται με το βιβλικό κείμενο της Αποκάλυψης. Η σκηνοθεσία χρησιμοποιεί πανοραμικά πλάνα της Χώρας, αναδεικνύοντας τον φρουριακό χαρακτήρα της Μονής του Αγίου Ιωάννη του Θεολόγου, η οποία δεσπόζει ως πνευματικό κάστρο πάνω από το Αιγαίο (Βράνη, 1988). Η κάμερα εισέρχεται στο Ιερό Σπήλαιο της Αποκάλυψης, εστιάζοντας στις τρεις σχισμές του βράχου —σύμβολο της Αγίας Τριάδας— και στο φυσικό αναλόγιο όπου ο Μαθητής Πρόχορος κατέγραφε τις οράσεις του Ευαγγελιστή. Η αισθητική επιλογή του ημίφωτος στο σπήλαιο, σε αντίθεση με το εκτυφλωτικό φως του Αιγαίου, υπογραμμίζει τη μυσταγωγική εμπειρία της θείας αποκάλυψης. Η χρήση κοντινών πλάνων σε κειμήλια αμύθητης αξίας, όπως ο Πορφυρός Κώδικας και το Χρυσόβουλο του Αλεξίου Κομνηνού, αναδεικνύει την υλικότητα της βυζαντινής μνήμης και τη συνέχεια της ιεράς παράδοσης (Μποζίνης, 2014· Speake, 2005).

Οι μαρτυρίες των πατέρων της μονής, όπως του πατρός Ισιδώρου, καθώς και των εξειδικευμένων συντηρητών, προσδίδουν στο ντοκιμαντέρ μια αίσθηση

ενσώματης μνήμης, όπου η προφορική παράδοση μετατρέπεται σε ζωντανό τεκμήριο ιστορικής συνέχειας. Ο λόγος τους, επικεντρωμένος στην έννοια της αδιάκοπης διακονίας και της προστασίας της κληρονομιάς του Οσίου Χριστοδούλου, λειτουργεί ως μια τελετουργική ανάκληση του παρελθόντος που καθιστά το παρόν της μονής οργανικό κομμάτι μιας ευρύτερης ιερής ιστορίας (Connerton, 1989).

Η οπτική αφήγηση στο επεισόδιο για τα μοναστήρια της **Κρήτης** επικεντρώνεται στην ανάδειξη της τραχύτητας και του απέραντου φωτός της νότιας Κρήτης. Η σκηνοθεσία αξιοποιεί εναέριες λήψεις των Αστερουσίων Ορέων για να υποβάλει την αίσθηση ενός χώρου που είναι ταυτόχρονα απομονωμένος και πνευματικά ανοιχτός (Ψιλάκης, 2014 ‘Mitchell, W. J. T. (Ed.) 2002). Η κάμερα επιμένει στον οχρωματικό χαρακτήρα της Μονής Οδηγήτριας, εστιάζοντας στον Πύργο των Ξωπατέρων, μια επιλογή που μετατρέπει την αρχιτεκτονική σε οπτική μαρτυρία της ιστορικής ανάγκης για προστασία του ιερού. Στο Αγιοφάραγγο, η αισθητική μετατοπίζεται στη διαλεκτική μεταξύ του κάθετου βράχου και του οριζόντιου επιπέδου της θάλασσας, δημιουργώντας μια εικόνα που παραπέμπει στην ανθρωπολογία του ιερού, όπου η εικόνα δεν είναι απλό αντικείμενο θέασης αλλά φορέας πνευματικής ενέργειας (Kalogeropoulos, 2013).

Το επεισόδιο αναδεικνύει την ικανότητα της κρητικής μοναστικής παράδοσης να ενσωματώνεται στη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα χωρίς να χάνει την ιστορική της ταυτότητα. Η σειρά παρουσιάζει τη Μονή Οδηγήτριας ως έναν ζωντανό τόπο (place) όπου η μνήμη των εθνικών αγώνων συνδιαλέγεται με τη σύγχρονη βιολογική παραγωγή και την κοινωνική διακονία. Η θρησκεία εδώ δεν προβάλλεται ως μια αποκομμένη ιστορική αναδρομή, αλλά ως ένας μηχανισμός διατήρησης της συλλογικής ταυτότητας που γεφυρώνει το επαναστατικό παρελθόν της Κρήτης με τις πνευματικές αναζητήσεις του σύγχρονου ανθρώπου μέσα σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον (Tsougarakis, 1988. Η ανάδειξη της μοναστικής πολιτείας των Αστερουσίων ως της "Θηβαΐδας της Κρήτης" προσφέρει ένα πρότυπο αυθεντικότητας που απαντά στην κρίση νοήματος της νεωτερικότητας (Cresswell, 2004).

Οι μαρτυρίες του Ηγουμένου Παρθενίου είναι πολύ σημαντικές καθώς ο λόγος του συνδέει την προσωπική άσκηση με τη μακραίωνη ασκητική παράδοση της περιοχής. Η περιγραφή της ζωής των ερημιτών στο Αγιοφάραγγο και η αναφορά στη θυσία των πατέρων της μονής λειτουργούν ως μια προφορική ιστορία που καθαγιάζει το τοπίο και το καθιστά οικείο στον θεατή. Το κεντρικό μήνυμα που μεταδίδεται είναι αυτό της εσωτερικής ελευθερίας και της ελπίδας μέσω της απλότητας. Η Εκκλησία αναδεικνύεται σε έναν σταθερό προσανατολισμό που προσφέρει ψυχική ανάταση και παρηγοριά, προβάλλοντας την ασκητική ηθική ως μια διαχρονική αξία που παραμένει επίκαιρη και θεραπευτική για τον σύγχρονο κόσμο (Detorakis, 1994· Μπέγζος, 2011)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΜΕΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

Η παρούσα διπλωματική εργασία, μέσω της μελέτης περίπτωσης της σειράς ντοκιμαντέρ της ΕΡΤ «Φωτεινά Μονοπάτια», επιχείρησε να χαρτογραφήσει τον μηχανισμό συγκρότησης και αναπαράστασης της Ελληνορθόδοξης ταυτότητας στο σύγχρονο οπτικοακουστικό τοπίο. Η ανάλυση του εμπειρικού υλικού, σε συνδυασμό με τη θεωρητική τεκμηρίωση, κατέδειξε ότι το θρησκευτικό ντοκιμαντέρ δεν λειτουργεί απλώς ως μέσο καταγραφής της εκκλησιαστικής πραγματικότητας, αλλά ως ένας ενεργός διαμεσολαβητής που ανανοηματοδοτεί την παράδοση για τον σύγχρονο θεατή (Hjarvard, 2008). Μέσα από τη δημοσιογραφική έρευνα και την οπτική αφήγηση, η σειρά επιτυγχάνει να μετασχηματίσει τη θρησκευτική εμπειρία σε ένα πολιτισμικό προϊόν που συνομιλεί με τις ανάγκες της σύγχρονης κοινωνίας (Mahan, 2012).

Το πρώτο και βασικότερο συμπέρασμα της έρευνας αφορά τη μετάβαση από τη δογματική στη «βιωμένη» θεολογία. Η σειρά «Φωτεινά Μονοπάτια» αποφεύγει συστηματικά τον στείρο κατηχητικό λόγο, υιοθετώντας τη δημοσιογραφική πρακτική της καταγραφής της «Βιωμένης Θρησκείας» (*Lived Religion*). Όπως διαπιστώθηκε από την ανάλυση των επεισοδίων (π.χ. στην Κεφαλονιά ή την Τήνο), οι προσωπικές μαρτυρίες κλήρου και λαού διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο, καθώς γεφυρώνουν το χάσμα μεταξύ της υψηλής θεολογικής θεωρίας και της καθημερινής εμπειρίας (McGuire, 2008). Οι συνεντεύξεις, οι οποίες αποτελούν δομικό στοιχείο της αφήγησης, δεν μεταφέρουν απλώς πληροφορίες αλλά προσδίδουν αυθεντικότητα και συναισθηματικό βάθος, επιτρέποντας στο κοινό να ταυτιστεί με το περιεχόμενο (Fürsich, 2009). Μέσω αυτών, η Ορθοδοξία παρουσιάζεται όχι ως ένα απολιθωμένο σύστημα κανόνων, αλλά ως ένας ζωντανός οργανισμός που αλληλεπιδρά με τον ανθρώπινο πόνο, την ελπίδα και την ανάγκη για ταυτότητα (Ammerman, 2014).

Δεύτερον, η έρευνα ανέδειξε τη σημασία της «υλικότητας» στην κατασκευή της θρησκευτικής εμπειρίας. Τα ντοκιμαντέρ αξιοποιούν την έννοια της «Υλικής Θρησκείας» (*Material Religion*) για να καταστήσουν το θείο από και προσβάσιμο. Η κάμερα εστιάζει σε ιερούς χώρους, κειμήλια, εικόνες και

αντικείμενα, τα οποία δεν αντιμετωπίζονται ως απλά διακοσμητικά στοιχεία, αλλά ως φορείς θεϊκής παρουσίας (Morgan, 2010). Αυτή η οπτική στρατηγική επιβεβαιώνει ότι η θρησκευτική πίστη διαμεσολαβείται μέσω των υλικών αντικειμένων, τα οποία λειτουργούν ως «άγκυρες» μνήμης και ταυτότητας για την κοινότητα (Meyer, 2012). Η προβολή αυτών των συμβόλων ενισχύει τη συναισθηματική σύνδεση του θεατή και συμβάλλει στη διατήρηση της πολιτισμικής κληρονομιάς (Scannell, 2016).

Τρίτον, η ανάλυση κατέδειξε τον διττό ρόλο της Ορθοδοξίας ως στοιχείου εθνικής ταυτότητας και ως οικουμενικής αξίας. Στα ντοκιμαντέρ, η θρησκευτική ταυτότητα παρουσιάζεται άρρηκτα συνδεδεμένη με την ιστορική πορεία του Ελληνισμού και τους εθνικούς αγώνες, όπως φάνηκε στα επεισόδια για την Κύπρο (Μονή Μαχαιρά) και την Ύδρα (Phillipon, 2013). Η Εκκλησία προβάλλεται ως θεματοφύλακας της εθνικής μνήμης, επιβεβαιώνοντας τη στενή σχέση θρησκείας και εθνικής συνείδησης στην Ελλάδα (Roudometof, 2014). Ωστόσο, ταυτόχρονα, η σειρά προβάλλει μια Εκκλησία που συνομιλεί με τη νεωτερικότητα, αντιμετωπίζοντας ζητήματα όπως η παγκοσμιοποίηση, η επιστήμη και η βιοηθική (π.χ. Ι.Μ. Βλατάδων, Ορθόδοξος Ακαδημία Κρήτης).

Τέλος, το μήνυμα που μεταδίδεται στον σύγχρονο άνθρωπο είναι σαφώς θεραπευτικό και υπαρξιακό. Σε μια εποχή αβεβαιότητας και ρευστότητας, η σειρά «Φωτεινά Μονοπάτια» προβάλλει την Ορθοδοξία ως «καταφύγιο» και πηγή νοήματος. Οι αφηγήσεις περί θαυματουργικής ίασης (π.χ. Άγιος Νεκτάριος στην Αίγινα) ή ψυχικής γαλήνης ανατανακλούν τη στροφή της σύγχρονης θρησκευτικότητας προς τη «θεραπευτική κουλτούρα», όπου η πίστη κρίνεται από την ικανότητά της να προσφέρει ευεξία και λύτρωση στο παρόν (Sointu & Woodhead, 2008). Η δημοσιογραφική προσέγγιση επιτυγχάνει να καταστήσει τον θρησκευτικό λόγο επίκαιρο, αποδεικνύοντας ότι η πίστη μπορεί να συνυπάρξει με τον σύγχρονο τρόπο ζωής, χωρίς να χάνει την οντολογική της βάση.

«Επιπλέον, η σειρά απευθύνεται σε διασπαρμένα ακροατήρια (Livingstone, 2013), προσφέροντας στον μη θρησκευόμενο θεατή μια πολιτισμική προσέγγιση της Ορθοδοξίας. Έτσι, το ντοκιμαντέρ μετατρέπεται σε μέσο κοινωνικού διαλόγου, μετατοπίζοντας τη θρησκευτική εμπειρία από το πεδίο της κατήχησης σε εκείνο της κοινωνικής ταυτότητας

Παράλληλα, η έρευνα ανέδειξε ότι η συγκρότηση της ταυτότητας στα «Φωτεινά Μονοπάτια» στηρίζεται σε μια πρωτότυπη σύζευξη της παράδοσης με την τεχνολογία αιχμής και την επιστημονική διεπιστημονικότητα. Η σειρά προβάλλει την Εκκλησία ως έναν θεσμό που δεν φοβάται τη νεωτερικότητα, αλλά την επιστρατεύει για τη διαφύλαξη της μνήμης, όπως καταδείχθηκε μέσα από την προβολή των εργασιών αποκατάστασης του Παναγίου Τάφου από το ΕΜΠ ή την ψηφιοποίηση των χειρογράφων στη Μονή Βλατάδων (Moropoulou, 2018· Πασχαλίδης, 2018). Αυτή η «επιστημονική διαμεσολάβηση» προσδίδει στο θρησκευτικό προϊόν μια σύγχρονη εγκυρότητα που υπερβαίνει τα όρια της πίστης. Ταυτόχρονα, η σκηνοθετική αξιοποίηση της αισθητικής του «υψηλού» (Sublime) και των πανοραμικών λήψεων (Establishing Shots) μετατρέπει το φυσικό τοπίο από απλό φόντο σε ιερή τοπογραφία (Burke, 1990· Zettl, 2013). Η οπτική αυτή στρατηγική υποβάλλει στον θεατή το αίσθημα του δέους, καθιστώντας την κάμερα έναν αγωγό που μεταφέρει το «ιερό» από τον γεωγραφικό χώρο στην οικιακή οθόνη, ενισχύοντας έτσι τη λειτουργία του ντοκιμαντέρ ως μηχανισμού διαχείρισης του συλλογικού τραύματος και της μεταμνήμης (Hirsch, 2012· Σκαρπέλος, 2011).

Συμπερασματικά, η σειρά επιτελεί μια λειτουργία «πολιτισμικής μετάφρασης». Μεταφράζει τα δόγματα και την ιστορία της Εκκλησίας σε μια γλώσσα οπτική, συναισθηματική και βιωματική, κατανοητή από τον σύγχρονο θεατή (Morgan, 2013). Μέσω της τεχνολογίας και της αφήγησης, ανανεώνει το ενδιαφέρον για την πνευματικότητα, διασφαλίζοντας τη συνέχεια της Ορθόδοξης ταυτότητας σε ένα παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον (Khapaeva, 2023).

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

Αγγελής, Δ. (2010). Η εικόνα και το πρόσωπο. Εκδόσεις Ευθύνη.

Αχειμάστου-Ποταμιάνου, Μ. (1983). Η Μονή των Φιλανθρωπινών και η πρώτη φάση της μεταβυζαντινής ζωγραφικής. Εκδόσεις Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών.

Βαλλιανάτος, Α. (2015). Θρησκευτική εκπαίδευση και σύγχρονες προκλήσεις: Η χρήση των μέσων στη διδακτική πράξη. Εκδόσεις Έννοια.

Βαμβακίδου, Ι. (2010). Η οπτική κουλτούρα της ιστορίας: Η αναπαράσταση του παρελθόντος στις εικόνες. Εκδόσεις Επίκεντρο.

Βαν Μπούσχοτεν, Ρ. (2011). Προφορική ιστορία και μνήμη: Η υποκειμενικότητα ως εργαλείο κοινωνικής ανάλυσης. Εκδόσεις Πλέθρον.

Βαρβούνης, Μ. Γ. (2013). Ελληνική λαϊκή θρησκευτικότητα: Ιστορική προσέγγιση, μορφές και εκδήλωση.

Βράνη, Έ. (1988). Πάτμος: Ιερά Μονή Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου. Εκδόσεις Μέλισσα.

Γαζή, Α. (2011). Ταυτότητα και μέσα επικοινωνίας: Ψυχολογικές προσεγγίσεις. Εκδόσεις Παπαζήση.

Γιαγκάζογλου, Σ. (2014). Κοινωνία, πολιτισμός και Ορθοδοξία. Εκδόσεις Επίκεντρο.

Γκάζη, Ε. (2004). «Πατρίς, Θρησκεία, Οικογένεια»: Ιστορία ενός συνθήματος (1880-1930). Εκδόσεις Πόλις.

Γκιολές, Ν. (2005). Βυζαντινή ναοδομία (800-1204). Καρδαμίτσα.

Γκούντρα, Ε. (2011). Η Εκκλησία της Ελλάδος και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Εκδόσεις Γρηγόρη.

Δεμερτζής, Ν. (2002). Πολιτική Επικοινωνία: Διακινδύνευση, Δημοσιότητα, Διαδίκτυο. Αθήνα: Παπαζήσης.

Δεμερτζής, Ν. (2002). Η θρησκεία στον 21ο αιώνα: Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις. Εκδόσεις Παπαζήση.

Δεμερτζής, Ν. (2013). Πολιτισμική ταυτότητα και θρησκεία. Εκδόσεις Παπαζήση.

Δημητρακούδη, Δ. (2008). Λόγος, κοινωνία, επικοινωνία: Η ανάλυση του λόγου στις κοινωνικές επιστήμες. Εκδόσεις Επίκεντρο.

Ζουμπουλάκης, Σ. (2010). Η Εκκλησία, το Κράτος και ο κόσμος. Εκδόσεις Πόλις.

Θερμός, Β. (2008). Ποιμαίνοντες μετ' επιστήμης: Ψυχολογία και ποιμαντική. Εκδόσεις Αρμός.

Καλαϊτζίδης, Π. (2007). Ορθοδοξία και νεωτερικότητα: Προλεγόμενα. Εκδόσεις Ίνδικτος.

Καλογερόπουλος, Κ. (2013). Ανθρωπολογία της εικόνας. Εκδόσεις Γρηγόρη.

Καλοκύρης, Κ. Δ. (1970). Η απεικόνισης των αρχαίων Ελλήνων φιλοσόφων εις τας χριστιανικάς εκκλησίας. Πατριαρχικόν Ίδρυμα Πατερικών Μελετών.

Καραμούζης, Π. (2004). Κράτος, εκκλησία και εθνική ιδεολογία στη νεότερη Ελλάδα.

Καρασαββίδου, Ε. (2012). ΜΜΕ και Θρησκεία: Η αναπαράσταση του ιερού στη σύγχρονη δημόσια σφαίρα. Επίκεντρο.

Κιτρομηλίδης, Π. Μ. (2000). Ορθοδοξία και πολιτική: Η συγκρότηση της εθνικής ταυτότητας στην Ελλάδα. Εκδόσεις Πορεία.

Κοκοσαλάκης, Ν. (2004). Ορθοδοξία και νεωτερικότητα στην Ελλάδα. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

Κονδύλη, Μ. (2002). Ο λόγος των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης. Εκδόσεις Νήσος.

Κορναράκης, Κ. (2010). Θέματα επικοινωνίας και ηθικής: Η θρησκευτική αγωγή στη σύγχρονη κοινωνία. Εκδόσεις Πουρναρά.

Κουκουνάρας-Λιάγκης, Μ. (2011). Εκπαίδευση και τέχνη στη θρησκευτική αγωγή: Βιωματικές προσεγγίσεις και σύγχρονα μέσα. Εκδόσεις Γρηγόρη.

Κυρτάτας, Δ. Ι. (2000). Η γεωγραφία του ιερού: Χώρος και μνήμη στην παλαιοχριστιανική Ελλάδα. Αλεξάνδρεια.

Λιάκος, Α. (2007). Πώς το παρελθόν γίνεται ιστορία: Μετασχηματισμοί της ιστορικής συνείδησης στην Ελλάδα. Καστανιώτης.

Μακρίδης, Β. Ν. (2004). Ορθόδοξος Χριστιανισμός και νεωτερικότητα. Αρμός.

Μαριόρας, Μ. (2020). Θρησκεία και Δημόσια Σφαίρα: Η περίπτωση της Ελλάδας στην ψηφιακή εποχή. Εκδόσεις Γρηγόρη.

Μεταλληνός, Γ. Δ. (2005). Τουρκοκρατία: Οι Έλληνες στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Εκδόσεις Ακρίτας.

Μοροπούλου, Α. (2018). Η αποκατάσταση του Ιερού Κουβουκλίου του Παναγίου Τάφου στα Ιεροσόλυμα: Καινοτόμες τεχνολογίες και διεπιστημονικότητα. Εκδόσεις Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδος.

Μουζέλης, Ν. (2002). Η Ελλάδα στο σταυροδρόμι: Επιλογές και προοπτικές. Εκδόσεις Θεμέλιο.

Μπέγζος, Μ. Π. (2011). Ψυχολογία της θρησκείας. Εκδόσεις Πεδίο.

Νικολαΐδης, Ε. (Επιμ.). (2015). Επιστήμη και Θρησκεία: Ιστορικές και σύγχρονες προσεγγίσεις. Εκδόσεις Πυρφόρος.

Νιτσιάκος, Β. (2015). Παραδοσιακές κοινωνικές δομές. Πλέθρον.

Νιτσιάκος, Β. (2016). Στο σύνορο: Μαρτυρίες και βιώματα. Οδυσσέας.

Παπαγεωργίου, Ν. (2013). Η κοινωνική παρέμβαση της Ορθόδοξης Εκκλησίας: Από τη φιλανθρωπία στην κοινωνική αλληλεγγύη. Εκδόσεις Πορφύρα.

Παπαγεωργίου, Ν. (2015). Η θρησκεία στον σύγχρονο κόσμο: Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις. Πορφύρα.

Παπαγιάννη, Ε. (2017). Η θρησκευτική κληρονομιά ως παράγοντας κοινωνικής συνοχής και πολιτισμικής ταυτότητας στην ελληνική περιφέρεια. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών.

Παπαδοπούλου, Δ. (2009). Θρησκευτική Δημοσιογραφία και Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Εκδόσεις Γρηγόρη.

Παπαθανασόπουλος, Σ., κ.ά. (2021). Αναφορά σχετικά με τη συγκέντρωση των μέσων ενημέρωσης και τα μέτρα λιτότητας.

Παπαντωνίου, Α. (2012). Θρησκεία και ΜΜΕ: Η θρησκεία στον δημόσιο χώρο. Εκδόσεις Αντ. Σταμούλη.

Παπαστάθης, Κ. (2015). Θρησκεία και πολιτική στην Ελλάδα: Η δημόσια παρουσία της Εκκλησίας (1990-2010). Εκδόσεις Επίκεντρο.

Πασχαλίδης, Γ. (2005). Το ελληνικό ντοκιμαντέρ: Ιστορία, θεωρία, αισθητική. Εκδόσεις Αιγόκερως.

Πασχαλίδης, Σ. Δ. (2018). Το Πατριαρχικό Ίδρυμα Πατερικών Μελετών: Μισός αιώνας προσφοράς στη θεολογική έρευνα και τον πολιτισμό. Εκδόσεις ΠΙΠΜ.

Πέτρου, Ι. (2005). Θρησκεία και Κοινωνία. Εκδόσεις Βάνιας.

Περάκης, Η. (2010). Σύγχρονη παιδαγωγική της Ορθοδοξίας. Εκδόσεις Πουρναρά.

Σακελλαρίου, Α. (2018). Κοινωνιολογία της θρησκείας: Θεωρητικές και εμπειρικές προσεγγίσεις. Εκδόσεις Πεδίο.

Σβορώνος, Ν. (1982). Ανάλεκτα νεοελληνικής ιστορίας και ιστοριογραφίας. Εκδόσεις Θεμέλιο.

Σκαρπέλος, Γ. (2011). Εικόνα και κοινωνία: Από την αποτύπωση στην ερμηνεία. Εκδόσεις Τόπος.

Σταμούλης, Χ. (2010). Έρως και θάνατος: Δοκίμια για τον πολιτισμό, την τέχνη και την ορθόδοξη θεολογία. Εκδόσεις Ακρίτας.

Σταμούλης, Χ. Α. (2012). Έρως και θάνατος: Δοκιμή για έναν πολιτισμό της σάρκωσης. Εκδόσεις Αρμός.

Σταυρακάκης, Γ. (2002). Θρησκευτικός λαϊκισμός και εθνική ταυτότητα: Από την κρίση των ταυτοτήτων στην πολιτική του λόγου. Εκδόσεις Νεφέλη.

Σταυρόπουλος-Κωστόπουλος, Γ. (2015). Θεολογία και Επικοινωνία. Εκδόσεις Γρηγόρη.

Στεφανή, Ε. (2007). 10 κείμενα για το ντοκιμαντέρ. Εκδόσεις Πατάκη.

Στεφάνου, Ι. (2005). Περί τόπου και τοπίου: Η ψυχολογία των τόπων. Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

Τσιρώνης, Χ. (2017). Θρησκευτικός γραμματισμός και μέσα επικοινωνίας: Προκλήσεις και προοπτικές στη σύγχρονη δημόσια σφαίρα. Θεολογία, 88(3), 115-138.

Φωκά, Ε. (2020). Θρησκευτικός πλουραλισμός και δημόσια σφαίρα στην Ελλάδα: Προκλήσεις και προοπτικές. Εκδόσεις Επίκεντρο.

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Abuladze, E., & Tsozniashvili, Z. (2025). Media Strategies of Orthodox Church Television Networks: A Comparative Analysis of Romania, Serbia, Greece, Russia, and Georgia.

Alexandris, A. (1992). The Greek minority of Istanbul and Greek-Turkish relations, 1918-1974. Centre for Asia Minor Studies.

Ammerman, N. T. (2007). Everyday religion: Observing modern religious lives. Oxford University Press.

Ammerman, N. T. (2014). Sacred stories, spiritual tribes: Finding religion in everyday life. Oxford University Press.

Ananiev, J., & Stojanovski, S. (2014). Kulturniot transfer kako osnova za politicka mobilizacija.

Andriotis, K. (2009). Sacred site experience: A phenomenological study. Annals of Tourism Research, 36(1), 64–84.

Appleby, R. S. (2000). The ambivalence of the sacred: Religion, violence, and reconciliation. Rowman & Littlefield.

Arribas, C. M., et al. (2023). Information manipulation and historical revisionism: Russian disinformation and foreign interference through manipulated history-based narratives. Open Research Europe.

Arthur, C. (2003). Religion and the Media. University of Wales Press.

Badone, E. (Ed.). (1990). Religious orthodoxy and popular faith in European society. Princeton University Press.

Barker, M. (2000). The Revelation of Jesus Christ. T&T Clark.

Belting, H. (2011). An anthropology of images: Picture, medium, body. Princeton University Press.

Berger, P. L. (Ed.). (1999). The desecularization of the world: Resurgent religion and world politics. Eerdmans.

Bowater, L. (2009). Brooking no excuses: University staff and students are encouraged to develop their engagement.

Bowman, G. (1991). Christian ideology and the image of a holy land: The place of Jerusalem pilgrimage in the various Christianities. Routledge.

Brady, E. (2013). The sublime in modern philosophy: Aesthetics, ethics, and nature. Cambridge University Press.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. Qualitative Research in Psychology, 3(2).

Braun, V., & Clarke, V. (2019). Reflecting on thematic analysis or to develop a fully reflexively approach. Qualitative Research in Sport, Exercise and Health, 11(4), 589-597.

Bryman, A. (2016). Social research methods (5th ed.). Oxford University Press.

Buchanan, M. T. (2005). Pedagogical principles for religious education in the light of the media. Religious Education Journal of Australia, 21(1), 17-23.

Burke, E. (1990). A philosophical enquiry into the origin of our ideas of the sublime and beautiful. Oxford University Press.

Bruner, J. (1991). The Narrative Construction of Reality. Critical Inquiry.

Campbell, H. A. (2010). When religion meets new media. Routledge.

Casanova, J. (1994). Public religions in the modern world. University of Chicago Press.

Chall, L. P. (1998). Sociological Abstracts.

Chidester, D., & Linenthal, E. T. (Eds.). (1995). American sacred space. Indiana University Press.

Connerton, P. (1989). How societies remember. Cambridge University Press.

Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2018). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (5th ed.). SAGE Publications.

Davie, G. (2000). *Religion in modern Europe: A memory mutates*. Oxford University Press.

Dubisch, J. (1995). *In a different place: Pilgrimage, gender, and politics at a Greek island shrine*. Princeton University Press.

Eade, J., & Sallnow, M. J. (Eds.). (1991). *Contesting the sacred: The anthropology of Christian pilgrimage*. Routledge.

Ferguson, G. (1961). *Signs and Symbols in Christian Art*. Oxford University Press.

Fokas, E. S. (2004). *The Role of Religion in National-EU Relations: The Cases of Greece and Turkey*.

Fürsich, E. (2009). *In defense of textual analysis: Restoring a challenged method for journalism and media studies*. *Journalism Studies*, 10(2), 238–252.

Geertz, C. (1973). *The interpretation of cultures*. Basic Books.

Gillespie, M. (2006). Religion, media and the news. Open University Press.

Hadjidimos, C. (1999). The Role of the Media in Greek-Turkish Relations. Robert Bosch Stiftungskolleg.

Haider, A. S., & Al-Salman, S. (2022). Dataset of the representation of Islam and Muslims in Western media. Data in Brief.

Hall, S. (1980). Encoding/decoding. Hutchinson.

Hall, S. (Ed.). (1997). Representation: Cultural representations and signifying practices. SAGE Publications.

Herbert, D. E. (2011). Theorizing religion and media in contemporary societies. Palgrave Macmillan.

Hervieu-Léger, D. (2000). Religion as a chain of memory. Rutgers University Press.

Hirsch, M. (2012). The generation of postmemory: Writing and visual culture after the Holocaust. Columbia University Press.

Hjarvard, S. (2008). The mediatization of religion: A theory of the media as agents of religious change. Northern Lights.

Hjarvard, S. (2011). The mediatisation of religion: Theorising religion, media and social change. Culture and Religion, 12(2), 119–135.

Hoover, S. M. (2006). Religion in the media age. Routledge.

Khapaeva, D. (2023). Putin's Dark Ages: Political Neomedievalism and Russkii Mir. Routledge.

Kitromilides, P. M. (2006). An Orthodox commonwealth: Symbolic legacies and cultural encounters in Southeastern Europe. Ashgate.

Kitromilides, P. M. (2013). Enlightenment and revolution: The making of modern Greece. Harvard University Press.

Kokosalakis, N. (1987). The Historical Continuity and Cultural Specificity of Modern Greek Orthodoxy.

Lane, B. C. (2001). Landscapes of the sacred: Geography and narrative in American spirituality. Johns Hopkins University Press.

Lidov, A. (2006). Hierotopy: The creation of sacred spaces in Byzantium and Medieval Russia. Progress-Tradition.

Lindsay, J. (2021). Documentary film as interreligious dialogue: A cognitive perspective. Religions, 12(3), 293.

Lindvall, T. (2011). God on the Silver Screen. Baker Academic.

Livingstone, S. (2013). The Changing Nature of Audiences: From the Audience Commodity to the Public Sphere.

Lövheim, M. (2011). Mediatisation of religion: A critical appraisal. Culture and Religion, 12(2).

Lundby, K. (Ed.). (2018). Contesting religion: The media dynamics of cultural conflicts in Scandinavia. De Gruyter.

Madianou, M. (2002). Mediating the nation: News, audiences and the politics of identity. UCL Press.

Mahan, J. H. (2012). Media, Religion and Culture: An Introduction. Routledge.

Makrides, V. N. (2009). Hellenic Temples and Christian Churches.

Makrides, V. N. (2012). Orthodox Christianity, modernity and postmodernity. Ashgate.

McQuail, D. (2010). McQuail's Mass Communication Theory (6th ed.). SAGE Publications.

McGuire, M. B. (2008). Lived religion: Faith and practice in everyday life. Oxford University Press.

Mesthos. (2010). "Prevailing Faith" at the crossroads.

Meyer, B. (2011). Mediation and the Genesis of Presence. Utrecht University.

Meyer, B. (2012). Mediation and the genesis of presence: Towards a material approach to religion. Utrecht University.

Michelis, P. A. (1955). An Aesthetic Approach to Byzantine Art.

Mitchell, J. P. (2002). Landscape and power. University of Chicago Press.

Mitchell, J. P. (2012). Promoting peace, inciting violence: The role of religion and media. Routledge.

Moore, D. L. (2007). Overcoming Religious Illiteracy. Palgrave Macmillan.

Morgan, D. (2005). The Sacred Gaze: Religious Visual Culture in Theory and Practice. University of California Press.

Morgan, D. (2010). Religion and material culture: The matter of belief. Routledge.

Morgan, D. (2012). The embodied eye: Religious visual culture and the social life of feeling. University of California Press.

Morgan, D. (2013). Religion and media: A critical review of recent developments. Critical Research on Religion.

Nichols, B. (2017). Introduction to Documentary (3rd ed.). Indiana University Press.

Noonan, C. (2011). Religion and media: A critical review of recent developments. Critical Research on Religion.

Ong, W. J. (1982). Orality and literacy: The technologizing of the word. Methuen.

Orsi, R. A. (2003). Is the study of lived religion irrelevant to the world we live in? Journal for the Scientific Study of Religion, 42(2).

Orsi, R. A. (2005). Between heaven and earth: The religious worlds people make and the scholars who study them. Princeton University Press.

Phillipov, M. (2013). Media, Religion and the Everyday. Routledge.

Plate, S. B. (2017). Religion and film: Cinema and the re-creation of the world. Wallflower Press.

Primiano, L. N. (1995). Vernacular religion and the search for method in religious folklife. Western Folklore, 54(1).

Radovic, S. (2023). Reframing Space: Religion, History, and Memory in the Early Documentary Film.

Renna, T. (2013). Angels and national identity in the Middle Ages. Manchester University Press.

Rieff, P. (1966). The triumph of the therapeutic: Uses of faith after Freud. Harper & Row.

Rohringer. (2020). Documents on the Balkans – History, Memory, Identity. Cambridge Scholars Publishing.

Roudometof, V. (2014). Globalization and Orthodox Christianity: The transformations of a religious tradition. Routledge.

Scannell, P. (2016). Television and the meaning of life: An enquiry into the human situation. Polity Press.

Shackley, M. (2001). Managing sacred sites: Service provision and visitor experience. Continuum.

Sointu, E., & Woodhead, L. (2008). Spirituality, gender, and expressive selfhood. Journal for the Scientific Study of Religion, 47(2), 259–276.

Stolow, J. (2005). Religion and/as media. Theory, Culture & Society, 22(4), 119–141.

Stroulia, A. (2020). Religious and Spiritual Resources as Coping Strategies.

Surugiu, R. (2012). Media and religion in transition: The case of Romania. Journal of Media and Religion.

Thoidou, K., & Vasilios, Z. (2022). VR and Social Identity. Research Papers in Language Teaching and Learning.

Tsougarakis, D. (1988). Byzantine Crete: From the 5th Century to the Venetian Conquest. Caratzas.

Vasquez, M. A. (2011). More than belief: A materialist theory of religion. Oxford University Press.

Wann, D. L. (2006). Understanding the positive social psychological benefits of sport fan identification. Group Dynamics.

Zettl, H. (2013). Sight, sound, motion: Applied media aesthetics (7th ed.). Cengage Learning.